

Průvodce - základ

Svobodné vzdělávání je klíčem ke všemu

Obsah

SvobodaUčení.cz: O co jde	3
1 Studium vyžaduje svobodu - Peter Gray.....	4
2 Děti se vzdělávají samy I.: Nástin některých důkazů - Peter Gray	6
3 Děti se vzdělávají samy II.: Všichni víme, že je to pravda u malých dětí - Peter Gray	8
4 Děti se vzdělávají samy IV.: Lekce ze Sudbury Valley - Peter Gray	11
5 Proč bychom měli přestat oddělovat děti podle věku I. - Peter Gray	14
6 Proč jsou školy takové, jaké jsou I.: Stručná historie vzdělávání - Peter Gray	17
7 Proč jsou školy takové, jaké jsou II.: Síly proti zásadním změnám - Peter Gray.....	22
8 Sedm hříchů našeho systému nuceného vzdělávání - Peter Gray	26
9 Zde stojím - Erica Goldson (maturitní řeč)	30
10 Proč jsme zvolila unschooling - Kim Houssenloge	32
11 Je reálná reforma vzdělávání možná? Pokud ano, jak? - Peter Gray.....	35
Vznik stránky SvobodaUčení.cz	39

SvobodaUčení.cz: O co jde

Stránky SvobodaUčení.cz se zaměřují na filosofii unschoolingu. Tento souhrn myšlenek a postojů lze nazývat i dalšími způsoby: svobodné vzdělávání, přirozené učení, odškolení, nezávislé učení, dětmi či zájmy řízené učení, nebo jednoduše žití. Název není důležitý, mnohem větší význam má pochopení základních bodů této filozofie učení, výchovy a života, které jsou dle nás klíčem k mnoha současným problémům nejen v oblasti vzdělávání.

Státem řízené školství se po dlouhá desetiletí výrazně nezměnilo, přitom svět kolem nás se mění stále rychleji. Tento rozdíl se postupem času dále prohlubuje a začíná být čím dál tím více zřetelný. To je pouze jeden z důvodů, proč současný model vzdělávání považujeme za mylný a postavený na chybných základech. Další zásadní nedostatek spočívá v předpokladu, že žáci a studenti jsou líní a nemotivovaní. Stávající systém také potlačuje kritické myšlení, což je vzhledem k rostoucímu množství dostupných informací stále více potřebná dovednost. Stručně řečeno, pro dnešní školství jsou děti jen prázdnou a šedivou nádobou o stejném tvaru a velikosti, do které je nutné pod nátlakem nalít velké množství vědomostí, které byly prohlášeny za důležité. Současný systém nebere v potaz jedinečnost každého člověka, jeho schopnosti, zájmy, talent, přání a sny.

Naproti tomu unschooling pokládá děti za plnohodnotné lidské bytosti, ke kterým bychom se měli chovat se stejným, ne-li větším respektem, jež dopřáváme dospělým. To znamená nikdy je fyzicky netrestat, nenadávat jim, nekřičet na ně, nebýt iracionální, neponižovat je, nebagatelizovat jejich zájmy. Unschooling předpokládá, že lidé jsou přirozeně zvědaví, neboť se narodili do neznámého světa, který touží poznat, z čehož vyplývá neutichající touha učit se. Těžko byste nyní četli tyto řádky, kdyby naši předchůdci místo snahy vytvořit pěstní klín jen znuděně leželi na louce a koukali na oblohu. Lidé se zkrátka učí rádi. Jsou v tom dobří a nikdo je k tomu nemusí nutit. Jedná se o evoluci danou vlastnost, kterou bohužel současný školský systém systematicky potlačuje. Věříme, že děti a studenti se učí nejlépe, pokud jsou v prostředí, ve kterém mají svobodu následovat své vlastní zájmy. Tímto způsobem se dokáží naučit vše, co je pro život důležité, a zároveň si uchovají svou zvědavost a touhu učit se po celý život. Důležitou roli přitom hraje volná komunikace s různě starými dětmi i dospělými, pocit bezpečí a možnost otevřeně vyjadřovat svůj názor.

Za nepřijatelné považujeme fakt, že pokud by nějaká rodina či instituce v České republice chtěla takto děti vzdělávat, narazí na školský zákon, který praktickou aplikaci unschoolingu značně ztěžuje.

Cílem těchto stránek je:

- šířit myšlenky unschoolingu a poukazovat na problémy klasického modelu vzdělávání
- vytvořit komunitu podobně smýšlejících lidí
- vytvářet tlak na státní školské autority, aby nestály alternativním vzdělávacím přístupům v cestě

Jiří Košárek, Tomáš Kondr

1 Studium vyžaduje svobodu - Peter Gray

Děti přicházejí na svět s vrozenými touhami vzdělávat se, které zahrnují touhu hrát si a prozkoumávat. Tento blog je primárně o těchto touhách a způsobech, kterými bychom mohli vytvořit prostředí pro učení, jež je nepotlačuje, ale rozvíjí.

Více času ve škole není odpověď.

Kamkoliv se dnes podíváme, vidíme odborníky a politiky, kteří argumentují ve prospěch restriktivnější školní výuky. Samozřejmě, že nepoužívají slovo „restriktivní“, ale je to v podstatě to samé. Chtějí více standardizovaných testů, více domácích úkolů, více dozoru, delší školní dny, delší školní roky a více sankcí vůči dětem, které jedou na den či dva na rodinnou dovolenou. Toto je oblast, s kterou politici z hlavních stran, na každé úrovni vlády souhlasí. Více školní výuky nebo přísnější školní výuka je lepší než méně.

„Školní výuka“ a „vzdělávání“ (které je v současné době často synonymem školní výuky) jsou výrazy, které okolo sebe mají svatozář. Jsou a priori dobré; logikou, kterou běžně slýcháme, nemůže být nic důkazem proti významu školní výuky. Pokud se děti učí, děkujeme školám. Pokud se děti příliš neučí, znamená to, že se potřebují ve školách více učit. Pokud se ekonomice nedaří, musí to být způsobeno nedostatkem úsilí ve školní výuce. Pokud se ekonomice daří, potvrzuje to hodnotu školní výuky a nabádá k tomu, abychom ji ještě zintenzivněli. Pokud se lidské vědomosti rozšiřují stále rychlejším tempem, potom se studenti musí učit více předmětů. Pokud současný svět vyžaduje kritické myšlení, potom ho musíme přidat do dlouhého seznamu věcí, které vyučujeme a testujeme. Pokud věříme, že lidské bytosti mají „více oblastí inteligence“, potom je musíme vyjmenovat a vyučovat každou tuto oblast zvlášť. Pokud si ceníme rovnosti, musíme věřit tomu, že každý by měl studovat stejné osnovy a psát stejné testy, abychom je mohli *udělat* rovnými (a tím zapomenout na myšlenku našich demokratických zakladatelů, že lidé mohou být rozdílní, přesto v hodnotě rovní).

Co se stalo s myšlenkou, že děti se učí díky svým hrám a zkoumání? Každá seriózní psychologická teorie učení, od Piageta dále, postuluje, že učení je aktivní proces kontrolovaný tím, kdo se učí, a motivovaný zvědavostí. Pedagogové sice o těchto teoriích stále mluví, ale poté vytvářejí školy, které zabraňují samo-regulujícím hrám a zkoumání. Každý z nás ví, když se zastavíme a zamyslíme se nad tím, že to nejdůležitější v našem životě není to, co jsme se „naučili ve školce“, ani to, co jsme se naučili později ve školních lavicích. Namísto toho je to to, co jsme se naučili, když jsme si dopřáli luxus následovat své vlastní zájmy a své motivy hrát si, plně a s hlubokým zaujetím. Díky těmto prostředkům jsme získali schopnosti, hodnoty, myšlenky a informace, které nám zůstanou po celý život, ne jen do dalšího testu. A možná to nejdůležitější, objevili jsme to, co nás nejvíce baví, což je prvním krokem k nalezení uspokojivé kariéry.

Pokaždé, když přidáme další hodinu k času, který musí děti strávit ve škole nebo nad domácím úkolem, a pokaždé, když je nutíme nebo je přemlouváme k další aktivitě nad rámec školních osnov, kterou řídí dospělí, ochuzujeme je o příležitosti hrát si, prozkoumávat, uvažovat a prožívat radosti

a frustrace řízení sebe sama. S každým dalším omezením zarážíme do školního systému klín stále hlouběji, čímž odrazujeme více a více mladých lidí, kteří nemohou nebo nechtějí tato omezení přijmout. Obzvláště chlapci jsou stále více neochotní přijmout omezení svobody ve školách a také stále častěji z různých důvodů školu nedokončují.

Učím již dlouhou dobu na prestižní univerzitě. Studenti ke mně přicházejí ze střední školy s výborným prospěchem. Ale přitom nevědí o předmětech, které studovali, příliš mnoho. Získali výborné známky proto, že jsou bystří a motivovaní dostat se do popředí standardními postupy. Přišli na to, co je potřeba udělat, aby získali dobré známky, a také to udělali. Přišli na to, jak dobře napsat testy, aniž by o daném předmětu věděli mnoho. Naučili se, jak udržet informace ve formě, ve které si je vyučující přeje, a to pouze do doby testu.

Nemám nic proti tomu, že studenti přicházejí do mých kurzů bez dostatečných znalostí. Je jednoduché si informace vyhledat a je také jednoduché si je doplnit. Pokud studenti zjistí, že potřebují znát pozadí k něčemu, o čem mluvím nebo o čem čtou, mohou se zeptat nebo si to najít. Jenom mi je velice líto, že promrhali tolik času ve škole, když na tom mohli být mnohem lépe, kdyby si hráli a šli za svými vlastními zájmy. Pokud by to udělali, pak by ti, kteří si můj kurz zapsali, měli pro toto rozhodnutí dobrý důvod; a ostatní by měli dobrý důvod pro zvolení jiné cesty. Studenti, kteří se věnovali svým zájmům a následují je také na vysoké škole, jsou vzácní a nádherní; svůj první rok na vysoké škole nepovažují za pouhý 13. ročník.

Také znám náctileté, kteří jsou v současné době na střední škole. Někteří jsou „dobrymi studenty“ a někteří ne. Vypozoroval jsem, že obě skupiny jsou vůči škole stejně cyničtí. „Dobří studenti“ možná svůj cynismus nerozpoznají nebo ho jako takový neidentifikují, ale zřetelně je tam. Projevuje se každou zkratkou, díky které získávají dobré známky. Projevuje se, když žádají o pomoc a říkají: „Ale já tomu nepotřebuji rozumět; vše, co potřebuji, je správná odpověď.“

Mohli bychom zlepšit jak život dětí, tak i vzdělávání, s mnohem nižšími náklady než kolik stojí současný systém, kdybychom vybudovali prostředí, ve kterém by si děti mohly bezpečně hrát, volně komunikovat s ostatními a jít za svými vlastními zájmy. Vím to, protože jsem to viděl; a v následujících esejích vám o mých pozorováních něco povím.

Začal jsem s tímto novým blogem, Svoboda učení, protože jsem vážně znepokojen stavem vzdělávání a snižujícími se příležitostmi pro děti si hrát a prozkoumávat. Jsem profesor evoluční a vývojové psychologie. Mojí specializací jsou přirozené způsoby učení dětí a dospělých. V tomto úvodu jsem představil názor. V budoucích dílech mám v úmyslu tento názor podpořit esejemi, které se budou zabývat následujícími otázkami:

- Proč jsou lidské bytosti ze všech zvířat nejhravější?
- Co to znamená, když se řekne, že hravá mysl je myslí připravenou pro učení?
- Je hra protikladem práce? (V jakém smyslu ano a v jakém ne?)
- Jaký je evoluční smysl zvědavosti?
- Co se děje se zvědavostí, když děti rostou?

- Co znamená, když děti a dospívající řeknou, že se nudí?
- Jaký je význam volného věkového míchání z hlediska dětského učení?
- Potřebují děti strukturu? (Samozřejmě že potřebují, ale jakou?)
- Za jakých podmínek se mladí lidé přirozeně vzdělávají bez donucení nebo přemlouvání?
- Co by mělo znamenat, když se řekne, že je někdo „dobře vzdělaný“?
- Jaká je správná role dospělých při vzdělávání dětí?
- Jaká rizika jsou inherentně spojena se snahou ochránit děti před riziky?
- Proč pociťujeme touhu kontrolovat vzdělávání dětí?
- Proč školy vypadají, tak jak vypadají? (Odpověď leží v historii)
- Proč liberální reformy vzdělávání většinou selhávají?
- Jaký typ disciplíny je potřebný pro práci a kariéru, a jak se tato disciplína získává?
- Jaký je smysl svobody, a proč o ni usilujeme?

Zůstaňte na příjmu a zapojte se do diskuze. Doufám, že vás přesvědčím o tom, že to, o čem mluvím, není jen pouhým idealismem. Budeme mluvit o reálných lidech, o reálných školách a o výsledcích systematického empirického výzkumu.

2 Děti se vzdělávají samy I.: Nástin některých důkazů - Peter Gray

Děti jsou přírodou navrženy tak, aby se vzdělávaly samy.

Jako dospělí máme určitou zodpovědnost vůči našim dětem a dětem na celém světě. Je naší zodpovědností vytvořit bezpečná, zdravá a vlídná prostředí, ve kterých se mohou děti vyvíjet. Je naší zodpovědností zajistit, aby děti měly správné jídlo, čerstvý vzduch, netoxická místa na hraní a mnoho příležitostí komunikovat s ostatními lidmi v celém věkovém spektru. Je naší zodpovědností být vzory slušného chování. Ale jedna věc, o kterou se nemusíme starat, je vzdělání našich dětí.

Nemusíme se starat o školní osnovy, o plány výuky, o motivování dětí k učení, o testování a o všechno ostatní, co zahrnuje pedagogika. Pojdme místo toho nasměrovat tuto energii na vytvoření dobrých prostředí, ve kterých si děti mohou hrát. Vzdělání je jejich zodpovědností, ne naší. Jen ony to dokáží. Jsou k tomu naprogramovány. Naší úlohou je pouze ustoupit a nechat tomu volný průběh. Čím více se to snažíme kontrolovat, tím více to narušujeme.

Když říkám, že vzdělávání je zodpovědností dětí a že jsou přírodou naprogramovány tuto zodpovědnost přijmout, neočekávám, že toto tvrzení přijmete na základě víry. Žijeme ve světě, ve kterém toto tvrzení není zjevnou pravdou, jakou bývalo. Žijeme ve světě, ve kterém jsou téměř všechny děti a dospívající posláni do škol, začínající stále v nižším věku a končící ve vyšším, a ve kterém „škola“ má určitý standardní význam. Měříme vzdělání pomocí výsledků testů a úspěchem při postupu školským systémem z jedné úrovně na druhou. Poté, přirozeně, téměř automaticky přemýšlíme o vzdělávání jako o něčem, co zajišťují ve škole specialisté, kteří jsou vyškoleni v umění a vědě pedagogiky a kteří vědí, jak využít syrový potenciál dětí a jak je přeměnit ve vzdělaný produkt.

Nyní bude mým úkolem představit důkazy ve prospěch mých tvrzení. Nejprímější důkazy pocházejí z prostředí, ve kterých můžeme vidět děti, jak se samy vzdělávají bez školní výuky. Tři taková prostředí podrobněji rozvedu ve třech následujících kapitolách tohoto blogu.

1. Obrovské množství dětského vzdělávání se odehrává před tím, než nastoupí do školy.

Nejjasnější důkaz dětské kapacity pro samovzdělávání, dostupný každému z nás, pokud otevřeme oči, pochází ze sledování dětí v prvních čtyřech nebo pěti letech jejich života, před tím, než se je někdo pokusí nějakým systematickým způsobem něco naučit. Zamyslete se nad tím, kolik se toho za tuto dobu naučí. Naučí se chodit, běhat, skákat, šplhat. Naučí se fyzikální vlastnosti všech objektů v jejich dosahu. Naučí se svůj rodný jazyk, což je jistě jeden z kognitivně nejkompexnějších úkolů, který jakákoliv lidská bytost zvládne. Naučí se základy psychologie ostatních lidí - jak je potěšit, jak je rozčítit, jak získat to, co od nich potřebují nebo chtějí. Toto vše se naučí ne díky lekcím poskytovaným ostatními, ale díky jejich vlastní hře, jejich nenasytné zvědavosti a jejich přirozené pozornosti k chování ostatních lidí. Nelze je zastavit, aby se toto vše a ještě mnoho dalšího naučily. Jedině že bychom je zamkli do skříně.

2. Děti z kultur lovců a sběračů se stávají úspěšnými dospělými bez školní výuky.

Během většiny lidské existence jsme žili v relativně malých kočovných tlupách. Naše základní lidská přirozenost - zahrnující naši hravost, zvědavost a všechny naše ostatní biologické adaptace pro učení - se vyvinuly v kontextu tohoto způsobu života. Některým skupinám lovců a sběračů se podařilo přežít, s nedotčenou kulturou, do dnešní doby. Antropologové, kteří tyto skupiny studovali - v Africe, v Asii, na Novém Zélandu, v Jižní Americe a jinde - objevili pozoruhodnou konzistenci v jejich přístupu k dětem. Ve všech těchto kulturách je dětem a dospívajícím dovoleno hrát si a následovat vlastní zájmy, bez zásahů dospělých, v podstatě od svítání do soumraku. Víra těchto lidí, zakotvena v tisíciletých zkušenostech, je, že mladí lidé se učí sami pomocí her a prozkoumávání a poté, když jsou připraveni, začnou přirozeně používat to, co se naučili, v aktivitách, které prospívají celé skupině. Prostřednictvím jejich vlastní snahy získají děti lovců a sběračů ohromné množství schopností a vědomostí, které potřebují, aby se v rámci jejich kultury staly úspěšnými dospělými.

3. Děti v naší kultuře se v určitých „neškolních školách“ stávají úspěšnými dospělými bez tradiční školní výuky.

Mnoho let jsem pozoroval děti a dospívající ve škole Sudbury Valley ve Framinghamu, ve státě Massachusetts. Tato škola byla založena před čtyřiceti lety lidmi, jejichž přesvědčení ohledně vzdělávání jsou pozoruhodně podobná s kulturami lovců a sběračů. Škola je určena pro mladé lidi od čtyř let až do středoškolského věku, a vůbec se nejedná o typickou školu. Jedná se o demokratické prostředí, ve kterém mají děti skutečně rovnou moc s dospělými a ve kterém se děti učí výhradně pomocí svých vlastních aktivit. Je to v podstatě bezpečné prostředí, ve kterém si mohou mladí lidé hrát, prozkoumávat, přijímat zodpovědnost a volně komunikovat s ostatními z různých věkových kategorií. Nejsou zde žádné testy, žádné zlaté hvězdy či jiná ocenění, žádný úspěch či neúspěch, žádné povinné kurzy, žádné donucování nebo přemlouvání dětí, aby se učily,

žádná očekávání zodpovědnosti za vzdělávání ze strany personálu. Od počátku dodnes se v tomto prostředí samo vzdělávaly stovky mladých lidí. A ne, nestali se z nich lovci a sběrači. Stali se z nich řemeslníci, umělci, šéfkuchaři, doktoři, inženýři, podnikatelé, právníci, muzikanti, vědci, sociální pracovníci a softwaroví designéři. Jsou přítomni v celém spektru lidských činností, kterých si v naší kultuře ceníme.

V následujících třech esejích rozpracuji, jeden po druhém, tyto tři zdroje důkazů o kapacitě mladých lidí pro samovzdělávání.

3 Děti se vzdělávají samy II.: Všichni víme, že je to pravda u malých dětí - Peter Gray

Sledování malých dětí jak se učí, může způsobit revoluci našim názorům na vzdělávání.

Přemýšleli jste někdy o tom, kolik se toho děti v jejich prvních letech života naučí, před tím než začnou chodit do školy, před tím než se je někdo pokusí nějakým systematickým způsobem vzdělávat? Jejich učení je přirozené; je výsledkem jejich instinktů hrát si, zkoumat a pozorovat ostatní okolo nich. Říci, že je to přirozené, neznamená, že je to bez námahy. Nemluvňata a malé děti dávají do svého učení obrovské množství energie. Jejich kapacity pro udržení pozornosti, pro fyzickou a mentální snahu a pro překonání frustrací a bariér jsou mimořádné. Až budete příště v dohledu dítěte mladšího pěti let, posadte se a chvíli ho pozorujte. Zkuste si představit, co se děje v jeho mysli při každé interakci s okolním světem. Pokud si tento luxus dopřejete, nebudete toho litovat. Díky této zkušenosti budete možná přemýšlet o vzdělávání v úplně jiném světle - ve světle, které vyzařuje z dítěte a ne na něj.

Zde se pokusím načrtnout něco málo z toho, co se vývojový psychologové naučili o dětském učení. Aby se tyto vědomosti lépe vztahovaly ke vzdělávání, rozdělím tento náčrt do kategorií fyzického, jazykového, vědeckého a sociálně-morálního vzdělávání.

Fyzické vzdělávání

Začněme s výukou chůze. Chůze po dvou je druhově typickým znakem člověka. V určitém smyslu jsme pro to zrozeni. Ale přesto to nepřichází jednoduše. Každý člověk, který se narodí do tohoto světa, musí vynaložit ohromné úsilí, aby se naučil chodit.

Pamatuji si jednou na jaře, když můj syn, někdy okolo jeho prvních narozenin, byl ve fázi, kdy mohl chodit pouze, když se něčeho držel. Ten den jsme zrovna byli na velké turistické lodi a můj syn trval na tom, abychom celou cestu chodili po palubě tam a zpátky, přičemž se mě držel za ruku. Strávili jsme mnoho hodin chozením po celé délce lodi, přičemž jsem byl nepohodlně shrben, aby na moji ruku dosáhl. Motivace byla samozřejmě výhradně jeho. Já jsem byl pouze pohodlnou pomůckou, lidskou chodící holí. Zkoušel jsem ho přesvědčit, aby si dal přestávku, protože já jsem ji potřeboval; ale vždy mě dokázal zmanipulovat, abychom pokračovali.

Vědci zjistili, že na vrcholu období, kdy se učí chodit, batolata stráví průměrně 6 hodin denně chozením, během nichž udělají průměrně 9000 kroků a ujdou délku 29 fotbalových hřišť.¹ Nesnaží se někam dostat; chodí pouze za účelem chození. Obzvláště je baví chození po novém povrchu. Domnívám se, že můj syn byl na lodi stimulován k chození částečně z toho důvodu, že se loď hýbala, čímž bylo chození těžší, a tedy to byla nová a zajímavá výzva.

Ve fázi, kdy už chodí samy, děti často padají a občas se i zraní; ale poté se hned zvednou a zkoušejí to znovu - a znovu a znovu a znovu. Po chození následuje běhání, skákání, šplhání, houpání a všechny možné nové způsoby pohybu. Nic z toho ale děti učit nemusíme, a rozhodně je k tomu nemusíme motivovat. Vše co je potřeba udělat, je poskytnout vhodná a bezpečná místa, kde mohou trénovat.

Jazykové vzdělávání

Pokud jste se někdy jako dospělí zkoušeli naučit nový jazyk, víte, jak je to obtížné. Musíte se naučit tisíce slov a nespočet gramatických pravidel. Přesto se děti více či méně naučí svůj rodný jazyk do věku čtyř let. V tomto věku již projevují sofistikované znalosti významu slov a gramatických pravidel. Děti, které vyrůstají ve dvoujazyčném domově, se naučí oba jazyky do věku čtyř let a nějakým způsobem je dokáží mezi sebou rozlišit.

Čtyřletí nedokáží popsat gramatická pravidla svého jazyka (což nedokáže ani většina dospělých), ale jejich implicitní znalosti těchto pravidel jsou jasně zřetelné v jejich projevu a porozumění. Při konstrukci nových vět dávají slova do množného čísla, do minulého času, a projevují znalosti gramatických slovních tvarů - podstatných jmen, přídavných jmen, sloves a tak dále. Děti možná přicházejí do světa s vrozeným porozuměním jazyka, jak kdysi tvrdil Noam Chomsky, ale specifická slova a pravidla každého jazyka jsou rozdílná a jistě musí být naučena.

Malé děti se o jazyku nepřetržitě učí. V útlém dětství začínají blábolit zvuky, kterými si procvičují artikulaci. Časem omezí svoje blábolení více a více na zvuky, které připomínají jazyk, který slyší okolo sebe. Po několika měsících můžeme pozorovat, že dávají velkou pozornost mluvě ostatních a věnují se aktivitám, které se zdají být určeny k tomu, aby přišly na to, co říkají ostatní. Například pravidelně sledují oči starších dětí či dospělých, aby věděly, kam se dívají, díky čemuž mohou odhadovat, o čem mluví. Na zahradě má dítě s touto strategií dobrou šanci poznat, o čem je řeč, když uslyší: „To je ale pěkná kopretina.“ Mezi věkem dvou a 17 let, se mladí lidé naučí průměrně 60000 slov²; což vychází téměř na jedno nové slovo za hodinu v době, kdy jsou vzhůru.

Výuka jazyka je stejně jako výuka chození hrou. Je to nesmírně zajímavé, intenzivní a dělané pouze pro vlastní účel. Malé děti chodí všude možně a pojmenovávají věci jen pro zábavu, ne kvůli nějaké jiné odměně. A jak děti rostou, jejich slovní hry se stávají čím dál tím více sofistikované, například ve formě hádanek, slovních hříček nebo říkanek. Nemůžeme děti naučit jazyk; jediné, co můžeme udělat, je poskytnout jim normální lidské prostředí, ve kterém se mohou učit a procvičovat, tedy prostředí, v němž se mohou dostat do kontaktu s lidmi, kteří mluví.

¹ Adolph et al., 2003, *Child Development*, 74, 475-497

² Bloom, 2001, *Behavior & Brain Sciences*, 24, 1095-1103

Vědecké vzdělávání

Malé děti jsou nesmírně zvědavé, co se týče všech aspektů světa kolem nich. Během prvních dní jejich života stráví děti více času díváním na nové věci než na ty, které již viděly. Od doby, kdy mají dostatečnou koordinaci očí a rukou, aby mohly sahát a manipulovat s věcmi, dělají právě to - neustále. Děti ve věku šesti měsíců zkoumají každý objekt, na který dosáhnou, způsoby, které jsou navrženy tak, aby se naučily o jejich fyzických vlastnostech. Mačkají je, dávají je z ruky do ruky, dívají se na ně ze všech stran, třesou s nimi, upouštějí je na zem, aby zjistily, co se stane; a kdykoliv se stane něco zajímavého, snaží se to zopakovat, jako kdyby chtěly dokázat, že to nebyla náhoda. Podívejte se na šesti měsíční dítě v akci a uvidíte vědce.

Hlavním cílem dětského zkoumání je naučit se kontrolovat své prostředí. Mnoho experimentů ukázalo, že malé děti se mnohem více zajímají o věci, které mohou ovlivňovat. Například audio přehrávač, který mohou díky své vlastní snaze zapnout a vypnout, je pro ně mnohem zajímavější než takový, který se zapíná a vypíná sám nebo je kontrolován dospělými. Malé děti jsou obzvláště přitahovány k objektům v době, kdy se je učí ovládat. Jakmile se naučí, jak nějakou věc ovládat, a když vyčerpají všechny možnosti, jak s ní manipulovat, ztrácejí o tuto věc zájem. Právě proto může být kartonová krabice pro malé dítě mnohem zajímavější než drahá, ale neovladatelná hračka, která byla v té krabici zabalena.

Touha zjistit, jak věci fungují a jak je ovládat, nekončí v raném dětství; pokračuje tak dlouho, dokud mají děti a dospělí možnost následovat svou vlastní cestu. Tato touha je základem vědy. Nic ji nedokáže zničit rychleji než prostředí, ve kterém je každému řečeno, co musí s novou věcí dělat a jak to dělat. Zábava vědy leží v objevování, ne ve vědomostech, které jsou jejím výsledkem. Toto je pravdou pro každého z nás, ať jsme šestiměsíční dítě zkoumající mobilní telefon, dvouleté dítě zkoumající kartonovou krabici nebo dospělý zkoumající vlastnosti fyzikální částice nebo enzymu. Nikdo se nestane vědcem, protože má rád, když mu někdo řekne odpověď na otázky ostatních; stane se vědcem, protože rád objevuje odpovědi na své vlastní otázky. Právě proto naše standardní metody výuky vědy z nikoho vědce neudělají.

Sociální a morální vzdělávání

Ještě více fascinující než fyzické prostředí je pro malé děti sociální prostředí. Děti jsou přirozeně přitahovány k ostatním, obzvláště k těm, kteří jsou o trochu starší a zdatnější. Chtějí dělat to, co dělají ostatní. Také si s nimi chtějí hrát. Sociální hry jsou základním přirozeným prostředkem sociálního a morálního vzdělávání.

Díky hrám se děti učí, jak vycházet s ostatními. Během hraní musí brát v úvahu potřeby ostatních dětí, naučit se empatii, naučit se najít kompromis, naučit se vyjednávání při neshodách, naučit se kontrolovat své impulsy, naučit se potěšit ostatní, aby pokračovali v hraní. Toto jsou těžké lekce, ale jsou to lekce, které jsou jedny z nejdůležitějších, které se každý z nás musí naučit, abychom mohli žít šťastný život. V žádném případě tyto lekce nemůžeme děti naučit; jediné, co můžeme udělat, je nechat je hrát si s ostatními a nechat je prožít následky svých sociálních nezdarů a úspěchů. Silná vrozená hnací síla hrát si s ostatními je to, co motivuje každé normální

dítě k tomu, aby tvrdě pracovalo na tom, aby s ostatními během her vycházelo. Neúspěch vycházet s ostatními hru ukončí, a přirozeným následkem je silná zkušenost. Žádné přednášky nebo rady, které můžeme poskytnout, nemohou nahradit tyto zkušenosti. Nyní toto nebudu dále rozebírat; bude to tématem budoucích esejí.

Co se stane s motivací ve věku pěti nebo šesti let?

Jednou, když můj sedmiletý syn chodil do státní školy, jsem se zmínil jeho učitelce, že jeho zájem o učení byl mnohem větší před tím, než nastoupil do školy. Odpověděla asi takto: „No, jsem si jistá, že jako psycholog víte, že je to přirozená vývojová změna. Když jsou děti malé, tak se přirozeně spontánně učí, ale poté se více zaměří na úkoly.“

Chápu, kde na tuto myšlenku přišla. Viděl jsem učebnice vývojové psychologie, které mají části rozdělené podle věku a které popisují předškolní věk jako „léta hraní.“ Veškeré pojednání o hrách se nachází v těchto prvních kapitolách. Je to jako kdyby hry ve věku pěti nebo šesti let skončily. Zbývající kapitoly se zabývají především studiemi o tom, jak děti vykonávají úkoly, které jim dospělí zadávají. Dokážu si představit, že tato učitelka takové knihy během jejích studií četla. Ale tyto knihy prezentují zkreslený pohled na to, co je přirozené. V následujících dvou esejích představím důkazy o tom, že když je dětem starším pěti či šesti let dovolena svoboda a mají příležitosti následovat své vlastní zájmy, jejich touha po hraní a prozkoumávání pokračuje a motivuje je ke stále sofistikovanějším formám učení.

4 Děti se vzdělávají samy IV.: Lekce ze Sudbury Valley - Peter Gray

Po čtyřicet let se děti v této škole vzdělávaly samy.

Škola Sudbury Valley byla po čtyřicet let nejlépe střeženým tajemstvím amerického vzdělávání. Většina studentů pedagogiky o ní nikdy neslyšelo. Profesori pedagogiky ji ignorují, ne ze zlého úmyslu, ale proto, že ji nedokáží absorbovat do rámce svých názorů na vzdělávání. Model vzdělávání této školy není variací standardního vzdělávání. Není progresivní verzí tradiční školní docházky. Není to Montessori škola, Deweyho škola, ani Piagetova konstruktivistická škola. Je to něco úplně jiného. Pochopení této školy vyžaduje kompletně odlišný způsob myšlení než ten, který převládá v současném vzdělávacím systému. Musíme začít s touto myšlenkou: *Dospělí nekontrolují vzdělávání dětí; děti se vzdělávají samy.*

Toto tajemství se ale dostává na povrch, šířeno zejména studenty a ostatními, kteří školu Sudbury Valley přímo zažili. V současné době alespoň dva tucty škol po celém světě fungují na stejném principu jako Sudbury Valley. Předpovídám, že za 50 let ne-li dříve bude model školy Sudbury Valley prezentován v každé standardní pedagogické učebnici a bude zaveden v mnoha systémech veřejného školství. Předpovídám, že za 50 let bude současný přístup ke vzdělávání považován mnohými ne-li všemi pedagogy za barbarský pozůstatek minulosti. Lidé se budou divit, proč světu trvalo tak dlouho pochopit tak jednoduchou a evidentní myšlenku, na které je postavena škola Sudbury Valley: *Děti se vzdělávají samy; nemusíme to za ně dělat.*

V předchozí eseji jsem shrnul důkazy o tom, že děti lovců a sběračů se naučí mimořádné množství vědomostí, které potřebují, aby se z nich stali úspěšní dospělí, prostřednictvím sebe-řízených her a prozkoumávání. Ještě předtím jsem podotkl, že děti se v naší kultuře naučí ty nejtěžší lekce, které se kdy naučí, ještě předtím, než nastoupí do školy, výhradně pomocí vlastní iniciativy, bez řízení a povzbuzování dospělými. A nyní budu na základě zkušeností ze školy Sudbury Valley tvrdit, že samovzdělávání funguje v naší kultuře stejně dobře jak pro děti ve školním věku tak i pro dospívající. Stejně jako funguje pro předškoláky a lovcy a sběrače.

Po mnoho let jsem měl příležitost pozorovat školu Sudbury Valley, jednak jako otec studenta, který ji navštěvoval, a jako akademik, který ji používal jako zdroj studia her a sebe-řízeného vzdělávání. Nyní vám něco o této škole povím.

Nejprve nějaká základní fakta. Škola byla založena před 40 lety a od té doby funguje nepřetržitě. Jedná se o soukromou denní školu ve Framinghamu ve státě Massachusetts, která je určena pro studenty od čtyř let až do středoškolského věku. Škola není v žádném smyslu elitářská. Přijímá studenty bez jakéhokoliv hodnocení a operuje s téměř polovičními náklady na studenta než okolní státní školy. V současné době má okolo 200 studentů a zaměstnává deset dospělých. Nachází se ve viktoriánském sídle a v rekonstruované stodole, které leží na pozemku o velikosti 10 akrů, který se nachází v části města, která byla v době, kdy byla škola založena, převážně zemědělská. Nyní ta pozoruhodná fakta o fungování této školy:

Škola funguje jako participativní demokracie

Škola Sudbury Valley je především komunitou, ve které děti a dospívající přímo zažívají privilegia a zodpovědnosti demokratického řízení. Základním správním orgánem je Školní rada, která se skládá ze všech studentů a personálu. Tato rada, která se schází jednou týdně, vytváří systémem jeden člověk jeden hlas všechna pravidla, rozhoduje o školních nákupech, zřizuje výbory, které dohlíží na každodenní chod školy, a *najímá a propouští členy personálu*. Čtyřleté děti mají v těchto všech oblastech stejný hlas jako starší studenti nebo dospělí členové personálu.

Nikdo z personálu nemá na škole definitivu. Všichni mají jednoroční smlouvu, která musí být každým rokem obnovena prostřednictvím tajného hlasování. Jelikož studenti v počtu převyšují dospělé poměrem 20:1, personál, který tento proces přežije a je každým rokem znovuzvolen, je ten, který studenti nejvíce obdivují. Jsou to lidé, kteří jsou milí, morální a kompetentní a kteří významně a pozitivně pomáhají školnímu prostředí. Jsou to dospělí, které se studenti snaží nějakým způsobem napodobovat.

Školní pravidla jsou vymáhána Soudní komisí, jejíž členové se pravidelně mění, ale vždy zahrnuje člena personálu a studenty, kteří reprezentují celou věkovou strukturu. Když je student či člen personálu obviněn z porušení některého z pravidel, obžalovaný i žalobce se musí dostavit před Soudní komisi, která rozhodne o vině či nevině, a v prvním případě vynese přiměřený rozsudek. Ve všech těchto záležitostech je k členům personálu přistupováno stejně jako ke studentům. Nikdo není nad zákonem.

Škola nezasahuje do aktivit studentů

Studenti mají po celý den volnost dělat si, co chtějí, pokud neporušují některé ze školních pravidel. Pravidla vytvořená Školní radou mají za cíl ochránit školu a příležitosti studentů následovat své vlastní zájmy nenarušované ostatními. Členové školy nesmí dělat hluk na vyznačených „tichých místech“, zneužívat školní vybavení, ničit školní majetek, užívat nelegální drogy na území školy, a chovat se k ostatním tak, aby se daná osoba cítila obtěžovaná. Především těmito záležitostmi se Soudní komise zabývá.

Žádné ze školních pravidel se nezabývá učení. Ve škole neexistují testy. Nikdo studenty nehodnotí ani jim nedává známky.³ Není zde plán výuky a ani snaha motivovat studenty k učení. Kurzy se pořádají jen tehdy, pokud si je studenti sami zorganizují, a trvají pouze tak dlouho, dokud si to studenti přejí. Mnoho studentů se do těchto kurzů nikdy nezapojí, a škola s tím nemá nejmenší problém. Členové personálu sami sebe nepovažují za učitele. Místo toho to jsou dospělí členové komunity, která poskytuje širokou paletu služeb, zahrnující trocha výuky, která je z velké části stejná jako v každém jiném prostředí s lidmi; zahrnuje odpovídání na upřímné otázky a prezentování myšlenek a názorů v kontextu reálné diskuze.

Škola je bohatým prostředím pro hry a prozkoumávání, a tedy i pro učení.

Učení je v Sudbury Valley z velké části náhodné. Vzniká jako vedlejší účinek sebe-řízených her a zkoumání studentů. Škola je nádherné místo pro hry a zkoumání. Poskytuje pro tyto aktivity prostor a čas. Poskytuje také vybavení - zahrnující počítače, plně vybavenou kuchyň, místnost na obrábění dřeva, uměleckou místnost, vybavené hřiště, hračky a hry nejrůznějších druhů, a mnoho knih. Studenti mají dále přístup k rybníku, k poli a k nedalekému lesu, kde si mohou hrát a prozkoumávat. Studenti, kteří se zajímají o něco speciálního, co vyžaduje nové vybavení, mohou přesvědčit Školní radu, aby to koupila, nebo mohou vydělat peníze sami prostřednictvím různých způsobů, jako je prodávání sušenek.

Nejdůležitějším zdrojem na škole jsou pro většinu studentů ostatní studenti, kteří disponují obrovskou škálou zájmů a schopností. Studenti jsou díky volnému pohybu neustále vystaveni aktivitám a myšlenkám ostatních, kteří jsou starší nebo mladší. Věkově promíchané hry poskytují mladším dětem nepřetržitě možnosti učit se od starších dětí. Například mnoho studentů se naučilo číst díky tomu, že hráli hry, které zahrnovaly psaní slov (včetně počítačových her), se studenty, kteří již číst uměli. Naučili se číst, aniž by o tom věděli.

Většina zkoumání se odehrává prostřednictvím konverzací, které vedou zejména dospívající. Diskutují o všem možném, jak mezi sebou tak i s členy personálu, a díky těmto diskuzím jsou vystaveni obrovské škále myšlenek a argumentů. Poněvadž nikdo není oficiální autoritou, vše, co je řečeno a slyšeno, je považováno za námět k přemýšlení a ne za nějaké dogma, které se musí studenti naučit a napsat do testu. Konverzace na rozdíl od pouhého memorování stimulují intelekt.

³ Existuje pouze jedna výjimka. Studenti, kteří si přejí získat středoškolský diplom, musí napsat práci, ve které dokazují, že jsou dobře připraveni na zodpovědný dospělý život. Tato práce je následně ústně obhajována před komisí, která je složena ze členů personálu z různých škol se stejným modelem.

Významný ruský psycholog Lev Vygotsky kdysi tvrdil, že konverzace je základem vyššího myšlení; a mé pozorování studentů v Sudbury Valley mě přesvědčilo o tom, že měl pravdu. Myšlenka je internalizovanou konverzací; vnější konverzací s ostatními lidmi to začíná.

Stovky absolventů potvrzují vzdělávací efektivnost této školy

Můj první výzkum školy Sudbury Valley byl výzkumem absolventů. Od té doby provedla škola mnoho podobných výzkumů, které byly vydány knižně.⁴ Všechny tyto výzkumy ukazují, že škola funguje jako vzdělávací instituce velmi dobře.

Absolventi ze Sudbury Valley se dnes zabývají celým spektrem činností, kterých si naše kultura cení. Stali se z nich kvalifikovaní řemeslníci, podnikatelé, umělci, muzikanti, vědci, sociální pracovníci, sestřičky, doktoři a tak dále. Ti, kteří se rozhodli pro vyšší vzdělání, neměli prakticky žádný problém se na univerzity dostat, včetně těch vysoce výběrových, a také na nich bez problémů studovat. Mnoho ostatních se stalo úspěšnými bez vysoké školy. A co je nejdůležitější, bývalí studenti říkají, že jsou v jejich životech šťastní. Téměř jednomyslně říkají, že jsou rádi, že navštěvovali Sudbury Valley a že jsou přesvědčeni o tom, že je tato škola připravila na dospělý život mnohem lépe než by kdy dokázala tradiční škola. Z velké části si v dospělosti zachovávají hravý (což znamená jak soustředěný a intenzivní, tak i radostný) přístup k práci a k životu, který si na škole vyvinuli a vypilovali.

Pokud byste se chtěli dozvědět o škole Sudbury Valley něco více, dobrým začátkem je jejich webová stránka (www.sudval.org/). Vedoucí školní filozof a také jeden ze zakladatelů se jmenuje Daniel Greenberg. Jeho knihy, ale i jiné knihy o škole je možné nalézt na školních stránkách. Greenbergova poslední kniha, jejímž spoluautorem je profesor a inovátor Russel Ackoff a kterou doporučuji, se nazývá „Turning Learning Right Side Up.“

Mým zájmem v tomto blogu není prosazovat školu Sudbury Valley jako instituci, ale jde mi o vytvoření dialogu o hře, zvědavosti, lidské povaze a vzdělávání, která je částečně inspirovaná zkušenostmi z této školy. Zatím jsem se ani nedostal pod povrch. Jsem si jist, že to, co jsem zde napsal, vzneslo pro mnoho čtenářů mnohem více otázek, než jich odpovědělo.

5 Proč bychom měli přestat oddělovat děti podle věku I. - Peter Gray

Věková segregace narušuje přirozené způsoby dětského učení.

Jeden z nejzvláštnějších a z mého pohledu nejškodlivějších aspektů našeho zacházení s dětmi je naše záliba v segregování dětí do oddělených skupin podle věku. Děláme to nejen ve škole, ale stále více i v mimoškolních prostředích, čímž ochuzujeme děti o cennou složku jejich přirozených prostředků pro samovzdělávání.

⁴ Moje studie, napsaná spolu s Davidem Chanoffem, byla vydána zde: American Journal of Education, Volume 94, str. 182-213. Novější studie provedené školou byly vydány prostřednictvím Sudbury Valley School Press a jsou k nalezení na webových stránkách školy (www.sudval.org/).

Věková segregace začala být ve školách dominantní téměř ve stejnou dobu, kdy začala být dominantní průmyslová výroba na montážních linkách. Implicitní analogie je dosti zřejmá. Školní třídní systém zachází s dětmi jako s položkami na montážní lince, pohybujícími se na dopravníku od jedné zastávky ke druhé (z jednoho ročníku do druhého), všechny stejnou rychlostí. Na každé zastávce pracovník (učitel) přidá k produktu nějakou novou část (jednotku vědomostí). Na konci linky továrna vyprodukuje kompletní, nové, dospělé lidské bytosti, všechny vyrobeny podle specifikací výrobce (profesionálního pedagoga).

Samozřejmě každý, kdo má nebo zná nějaké dítě, včetně těch, kteří pracují ve školství, ví, že tento pohled na dětský vývoj je úplně mylný. Děti nejsou pasivními produkty, ke kterým můžeme přidávat další části. Děti nejsou nedokončenými dospělými, kteří potřebují být postaveny kousek po kousku v nějaké uspořádané sekvenci. Děti jsou kompletní lidské bytosti, které neustále požadují kontrolu nad svým životem a které, navzdory tomu, čemu je vystavíme, trvají na tom, učit se, co chtějí, a procvičovat dovednosti, které chtějí procvičovat. Nemůžeme je zastavit. Všichni bychom na tom byli lépe, pokud bychom byli s nimi a ne proti.

V předchozích esejích jsem popisoval prostředí, ve kterých se děti vzdělávají samy, bez řízení dospělými. Konkrétně jsem psal o samovzdělávání ve skupinách lovců a sběračů a ve školách typu školy Sudbury Valley. Významnou vlastností těchto prostředí je to, že děti se pravidelně stýkají s ostatními dětmi z nejrůznějších věkových kategorií. Antropologové tvrdí, že volné věkové míchání je klíčem k samovzdělávání dětí lovců a sběračů; a Daniel Greenberg dlouho tvrdí, že volné věkové míchání je klíčem k samovzdělávání ve škole Sudbury Valley, kterou pomohl založit.⁵

Před několika lety jsme spolu s Jay Feldmanem (který byl tehdy ještě studentem) provedli několik studií zabývajících se věkově promíchanými interakcemi ve škole Sudbury Valley, zaměřené na (a) zjištění, jak často docházelo k věkovému míchání, (b) identifikování kontextu, v rámci kterého k tomu docházelo, a (c) identifikování způsobů, které přispívaly k samovzdělávání.

Když mají děti na výběr, tráví spoustu času s mladšími nebo staršími dětmi.

Sudbury Valley navštěvuje přibližně 170 - 200 studentů, jejichž věkový rozsah je od 4 do 18 let a někdy i starší. Studenti se mohou vždy volně pohybovat po celém pozemku školy a mohou se stýkat, s kým chtějí. Škola je dostatečně velká na to, aby se studenti mohli stýkat pouze s věkovými vrstevníky, pokud by chtěli. Ale nedělají to. V naší kvantitativní studii jsme zjistili, že více než 50% sociálních interakcí bylo mezi studenty, jejichž věkový rozdíl přesahoval dva roky, a 25% s věkovým rozdílem více než 4 roky.⁶ Věkové míchání bylo zvláště časté během her. Aktivní hry nejrůznějších druhů byly více věkově promíchané než diskuze, které nezahrnovaly hry.

⁵ Greenberg, D. (1992). Sudbury Valley's secret weapon: Allowing people of different ages to mix freely at school. In D. Greenberg (Ed.), *The Sudbury Valley School experience*, 3rd ed. Framingham, MA: Sudbury Valley School Press.

⁶ Gray, P. and Feldman, J. (1997). Patterns of age mixing and gender mixing among children and adolescents at an ungraded democratic school. *Merrill-Palmer Quarterly*, 43, 67-86.

V několika následujících esejích tohoto blogu rozeberu různé výhody věkově promíchaných prostředí z hlediska samovzdělávání, při čemž použiji příklady z našich pozorování v Sudbury Valley.⁷ Jedna jasná výhoda, která bude tématem pro zbytek této eseje, je:

Věkové míchání umožňuje mladším dětem účastnit se a učit se prostřednictvím aktivit, které by samy nebo s dětmi stejného věku dělat nemohly.

Ve 30. letech 20. století ruský vývojový psycholog Lex Vygotsky vyvinul koncept, který nazval **zóna nejbližšího vývoje**, definovaný jako *oblast aktivit, které dokáže dítě zvládnout ve spolupráci s ostatními, kteří jsou zdatnější, ale které nedokáže zvládnout samo nebo s dětmi na stejné úrovni*.⁸ Vygotsky tvrdil, že děti se učí nejlépe, pokud se stýkají s těmi, kteří jsou v jejich zóně nejbližšího vývoje. Pedagogičtí profesoři Vygotského koncept často používali pro popis interakcí mezi dospělými učiteli a mladšími žáky, ale tento koncept se podle mého názoru mnohem lépe vztahuje na přirozené interakce dětí z různých věkových skupin.

Pro ilustraci (kterou jsem již kdysi použil) si představte dvě čtyřleté děti, které se snaží si spolu házet míčkem.⁹ Nejde jim to. Ani jedno z nich nedokáže hodit míček dostatečně rovně, aby ho druhé dokázalo chytit, tudíž tato hra není zábavná a rychle skončí. Nyní si představte čtyřleté dítě hrající stejnou hru s osmiletým. Starší dítě dokáže chytit divoké hody mladšího, což může být pro něho zábava; a starší dítě dokáže hodit míček rovně přímo do natažených rukou mladšího, které si tak může užívat radost z chytání. A tak házení míčkem je v zóně nejbližšího vývoje čtyřletého dítěte. V prostředí segregovaném podle věku, kde jsou pouze čtyřleté děti, by k házení míčkem nedocházelo; ale ve věkově promíchaném prostředí, kde jsou jak osmileté tak čtyřleté děti, je házení míčkem v oblasti možností každého.

Každý den můžete v Sudbury Valley najít mladší děti hrající hry se staršími, které by s vrstevníky hrát nemohly, což zahrnuje jak intelektuální tak atletické hry. Hrají spolu, ne proto, že by to od nich někdo vyžadoval, ale protože chtějí. Mladší děti jsou přitahovány k aktivitám a osobnostem starších; a starší děti si užívají příležitosti interakce s mladšími.

Zde je příklad intelektuální hry v zóně nejbližšího vývoje. V několika případech jsme pozorovali sedmi- a osmileté hrající složité karetní hry ve skupinách se staršími dětmi. Mladší děti by samy takové hry hrát nedokázaly. Nebyly by schopné dostatečně dlouho udržet pozornost, sledovat pravidla a ani držet karty rovně tak, aby do nich nikdo neviděl. Se staršími dětmi ale hrát mohly, neboť právě ony je udržovaly v pozoru, připomínaly jim, co mají dělat, když to bylo potřeba, a někdy jim poradily se strategií: „Dávej pozor.“ „Snaž se zapamatovat, jaké karty byly odehrány.“ „Přemýšlej, než položíš kartu, abys nepoložil něco, co ostatní mohou vzít.“ Pozornost, paměť a

⁷ Gray, P. and Feldman, J. (2004). Playing in the Zone of Proximal Development: Qualities of Self-Directed Age Mixing Between Adolescents and Young Children at a Democratic School. *American Journal of Education*, 110, 108-145.

⁸ Vygotsky, L. (1978). Interaction between learning and development. In M. Cole, V. John-Steiner, S. Scribner, and E. Soubberman (Eds), *Mind and society: the development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

⁹ Gray, P. The value of age-mixed play. *Education Week*, April 16, 2008.

prozíravost jsou prvky toho, čemu běžně říkáme inteligence. Během hraní karetních her, které hrály čistě pro zábavu, starší děti pomáhaly mladším s vývojem jejich inteligence.

Vygotského koncept nám také pomáhá porozumět tomu, jak se mladší děti v Sudbury Valley učí číst. Děti, které neumějí číst nebo umějí číst jen trochu, pravidelně hrají hry (obzvláště počítačové hry), které obsahují psané slovo, s dětmi, které umějí číst velmi dobře. Čtenáři čtou nahlas to, co ostatní nedokáží, a během toho se nečtenáři postupně stávají čtenáři.

Věkové míchání také mladším dětem umožňuje zúčastňovat se dobrodružství, která by byla pro ně samotné nebo se skupinou stejně starých dětí příliš nebezpečná. Děti, které by se patřičně bály jít samy do lesa, se se staršími dětmi, které les znají, nebojí. Podobně malé děti, které ještě nelezly po stromech, se nebojí vylézt na nižší větev, pokud jsou pod nimi větší děti připraveni je chytit a případně jim poradit.

Když jste malé dítě ve skupině stejně starých dětí, rozsah možných aktivit je omezen vědomostmi a schopnostmi takto starých dětí; ale ve spolupráci se staršími dětmi téměř neexistují hranice toho, co byste mohly dělat!

6 Proč jsou školy takové, jaké jsou I.: Stručná historie vzdělávání - Peter Gray

Abychom školy pochopili, musíme znát historické souvislosti.

Když vidíme, že děti po celém světě chodí do škol povinně ze zákona, že téměř všechny školy fungují na stejném principu a že naše společnost vynakládá velké úsilí a prostředky, aby tyto školy poskytla, přirozeně předpokládáme, že k tomu všemu musí být dobrý logický důvod. Možná kdybychom děti nenutili do škol chodit nebo kdyby školy fungovaly úplně jinak, děti by nevyrostly v kompetentní dospělé. Možná že nějací velmi chytrí lidé toto všechno vymysleli a nějakým způsobem dokázali, že to funguje, nebo možná že alternativní způsoby myšlení o dětském vývoji a vzdělávání byly vyzkoušeny a selhaly.

V předchozích kapitolách jsem představil důkazy o pravém opaku. Obzvláště v části, kdy jsem popisoval školu Sudbury Valley, kde se děti po 40 let vzdělávají samy v prostředí, které funguje na předpokladech, které jsou k tradičnímu školnímu vzdělávání opačné. Výzkumy této školy a jejích absolventů ukazují, že normální, průměrné děti získávají vzdělání prostřednictvím svých vlastních her a zkoumání, bez řízení a povzbuzování dospělými, a že se z nich v rámci jejich kultury stávají úspěšní dospělí. Škola poskytuje bohaté prostředí, ve kterém si studenti mohou hrát, prozkoumávat a zažívat demokracii z první ruky; a to vše s nižšími náklady a menším úsilím pro všechny zúčastněné než v tradičních školách. Tak proč není většina škol stejná jako tato?

Pokud chceme pochopit, proč jsou tradiční školy takové, jaké jsou, musíme opustit myšlenku, že jsou výsledkem logické nezbytnosti nebo vědeckého porozumění. Namísto toho jsou produktem historie. Školství, jaké dnes existuje, dává smysl pouze, když na něj nahlédneme z historické perspektivy. A proto zde jako první krok k pochopení dnešních škol představím krátký nástin

historie vzdělávání, od začátku lidstva až po současnost. Většina historiků, která se zabývá vzděláváním, by jistě použila jiné termíny, než používám já, ale pochybuji, že by zpochybnili celkovou přesnost. Ve skutečnosti jsem práce těchto vědců při vytváření tohoto nástinu používal.

Ze začátku, po sta tisíce let, se děti vzdělávaly samy prostřednictvím sebe-řízených her a prozkoumávání.

V kontextu naší biologické historie jsou školy poměrně nedávnými institucemi. Po sta tisíce let, před nástupem zemědělství, jsme žili jako lovci a sběrači. V článku z 2. srpna jsem shrnul důkazy z antropologie o tom, že děti se v kulturách lovců a sběračů vzdělávaly samy prostřednictvím svých vlastních her a prozkoumávání. Silná touha dětí hrát si a zkoumat podle všeho vznikla během naší evoluce, aby sloužila potřebám vzdělávání. Dospělí v kulturách lovců a sběračů poskytovali dětem téměř neomezenou volnost hrát si a zkoumat, protože rozpoznali, že tyto aktivity jsou přirozenými způsoby vzdělávání dětí.

S nástupem zemědělství a později průmyslu se z dětí stali nucení pracovníci. Hry a prozkoumávání byly potlačeny. Svěhlavost, která byla vždy ctností, se stala neřestí, která musela být z dětí vymláčena.

Vynález zemědělství, začínající před deseti tisíci lety v některých částech světa a později v ostatních, dal do pohybu vír změn v lidském způsobu života. Způsob života lovců a sběračů byl dovednostně a vědomostně, ale ne pracovně náročný. Aby se stali efektivními lovci a sběrači, museli lidé získat obrovské množství vědomostí o rostlinách a zvířatech, na kterých záviseli, a o krajině, na které hledali potravu. Museli si také vyvinout dovednosti ve vytváření a používání nástrojů pro lovení a sběr. Museli být iniciativní a kreativní v hledání potravy a stopování zvěře. Nicméně nemuseli pracovat příliš dlouho; a jejich práce byla vzrušující, ne depresivní. Antropologové, kteří tyto skupiny studovali, říkají, že tito lidé nerozlišují mezi prací a hrou - v podstatě celý jejich život je pro ně hrou.

Zemědělství toto vše postupně změnilo. Díky zemědělství byli lidé schopni vyprodukovat více jídla, což jim umožnilo mít více dětí. Také lidem umožnilo (nebo je donutilo) žít v permanentních obydlích, kde pěstovali své plodiny, spíše než žít kočovným životem, a to následně lidem umožnilo akumulovat majetek. Tyto změny se ale odehrály na úkor práce. Zatímco lovci a sběrači šikovně sklízeli to, co v přírodě vyrostlo, zemědělci museli orat, sázet, kultivovat, starat se o stádo a tak dále. Úspěšné zemědělství vyžadovalo dlouhé hodiny relativně nekvalifikované, opakující se práce, kterou mohly vykonávat děti. Velké rodiny vyžadovaly, aby děti pracovaly na polích a tím pomohly nakrmit své mladší sourozence, anebo musely zůstat doma a o tyto sourozence se starat. Život dětí se postupně změnil z volného následování jejich vlastních zájmů ke stále více času stráveného prací, která sloužila celé rodině.

Zemědělství a s ním spojené vlastnictví půdy a akumulace majetku také vytvořily, poprvé v historii, zřetelné rozdíly ve společenském postavení. Lidé, kteří nevlastnili půdu, se stali závislí na těch, kteří ji vlastnili. Vlastníci půdy také přišli na to, že mohou zvýšit své vlastní bohatství tím, že pro ně budou ostatní lidé pracovat. Tím vznikly systémy otroctví a jiných forem nevolnictví. Bohatí

se mohli stát ještě bohatšími s pomocí ostatních, kteří na nich životně záviseli. Toto všechno kulminovalo ve středověkém feudalismu, kdy se společnost stala silně hierarchickou, s králi a pány na vrcholu a masou otroků a nevolníků na spodu. Většina lidí, včetně dětí, byli poddanými. Základní lekcí, kterou se děti musely naučit, byla poslušnost, tedy potlačení jejich vlastní vůle, a úcta k jejich pánům. Vzpurná povaha mohla často znamenat smrt.

Ve středověku neměli páni nejmenší problém s fyzickým bitím dětí, aby je přiměli k poslušnosti. Například v jednom dokumentu z pozdního 14. a začátku 15. století, francouzský hrabě doporučil šlechtickým lovcům, aby vybrali sedmi nebo osmiletého chlapce a aby ho bili, dokud nebude mít hrůzu z toho, že nevykoná příkaz svého pána.¹⁰ Dokument dále uváděl velký počet povinností, které bude tento chlapec denně vykonávat, a také to, že bude v noci spát spolu s loveckými psy.

S nárůstem průmyslu a nové buržoazní třídy feudalismus postupně upadal, ale život většiny dětí se ihned nezlepšil. Stejně jako vlastníci půdy, podnikatelé potřebovali pracovníky a mohli profitovat tím, že z nich získali co možno nejvíce práce za co nejmenší kompenzaci. Každý ví o vykořisťování, které následovalo a stále v mnoha částech světa existuje. Lidé, včetně dětí, pracovali po většinu dne, sedm dní v týdnu, v příšerných podmínkách, jen aby přežili. Dětská práce byla přesunuta z polí, kde alespoň svítilo slunce, byl zde čerstvý vzduch a několik málo příležitostí hrát si, do temných, přeplněných, špinavých továren. V Anglii ti, kteří dohlíželi na chudé, běžně přesouvali dětské žebračky do továren, kde s nimi bylo zacházeno jako s otroky. Tisíce jich každým rokem zemřelo vyhladověním, vyčerpáním nebo na různé choroby. Až v 19. století Anglie uzákonila omezení dětské práce. Například v roce 1883 zakazoval nový zákon textilním výrobcům zaměstnávat děti mladší devíti let a omezoval maximální týdenní pracovní dobu na 48 hodin pro děti od 10 do 12 let a na 69 hodin pro děti od 13 do 17 let.¹¹

Po několik tisíc let po nástupu zemědělství bylo vzdělávání dětí z velké části o tom, jak rozdrtit jejich svéhlavost a udělat z nich dobré pracovníky. Dobré dítě bylo poslušné dítě, které potlačilo svou touhu hrát si a prozkoumávat a poctivě plnilo rozkazy dospělých pánů. Takové vzdělávání naštěstí nebylo nikdy úplně úspěšné. Lidské instinkty hrát si a prozkoumávat jsou tak silné, že je není možné úplně z dětí vytlouct. Filosofie vzdělávání byla v tomto období každopádně opačná oproti té, kterou po statisíce let udržovali lovci a sběrači.

Z nejrůznějších důvodů, ať už náboženských nebo světských, vzešla a postupně se šířila myšlenka všeobecného, povinného vzdělávání. Vzdělávání bylo chápáno jako indoktrinace.

S postupným vývojem a automatizací průmyslu se potřeba dětské práce v některých částech světa snížila. Začala se šířit myšlenka, že dětství by mělo být obdobím na učení, a školy pro děti vznikly jako místa na učení. Myšlenka a praxe všeobecného povinného vzdělávání se postupně vyvinula v Evropě od 16. do 19. století. Byla to myšlenka, která měla mnoho příznivců, kteří měli své vlastní zájmy týkající se toho, co by se měly děti naučit.

¹⁰ Citováno v Orme, N. (2001), *Medieval children*, str. 315.

¹¹ Mulhern, J. (1959), *A history of education: A social interpretation*, 2nd edition.

Podnět k všeobecnému vzdělávání vzešel zejména ze vznikající protestantské církve. Martin Luther prohlašoval, že vykoupení závisí na vlastním čtení Písma svatého. Následkem bylo, nejen kvůli Lutherovi, že každý člověk se musí naučit číst a také se musí naučit, že Písmo svaté představuje absolutní pravdy a že vykoupení závisí na pochopení těchto pravd. Luther a ostatní vůdci reformace prosazovali veřejné vzdělávání jako křesťanskou povinnost, která dokáže zachránit duši před věčným zatracením. Do konce 17. století existovaly v Německu, které bylo průkopníkem veřejného školství, v téměř všech státech zákony o povinné školní docházce; ale tyto školy byly řízeny luteránskou církví, ne státem.¹²

První americkou kolonií, která zavedla povinné školství, byl Massachusetts v polovině 17. století z jasně zřetelného důvodu udělat z dětí dobré Puritány. Od roku 1690 se děti v Massachusetts a v sousedních koloniích učily číst z Nové anglické učebnice, známé také jako „Malá bible Nové Anglie“¹³. Obsahovala sérii krátkých veršů, které dětem pomáhaly naučit se abecedu, začínající s „Adamův pád znamenal hřích nás všech“, a končící s „Zaccheus vyšplhal na strom a Jeho Pán ho viděl“. Učebnice také obsahovala náboženské texty, které měly dětem vštěpit strach z Boha a pocit poslušnosti vůči svým rodičům.

Zaměstnavatelé v průmyslu viděli školní výuku jako způsob, jak vytvořit lepší pracovníky. Nejdůležitější lekce pro ně byly přesnost, vykonávání příkazů, tolerance dlouhých hodin jednotvárné práce, a základní schopnost číst a psát. Z jejich pohledu (i když by to takhle asi neřekli), čím nezáživnější předměty se ve školách vyučovaly, tím lépe.

Jak se národy rýsovaly a staly se více centralizovanými, národní vůdci viděli školní výuku jako způsob, jak vytvořit dobré patrioty a budoucí vojáky. Pro ně byly zásadní lekce o slávě jejich rodné země, o úžasných úspěších a morálních ctnostech národních zakladatelů a vůdců, a o potřebě bránit národ před všelijakými vnějšími hrozbami.

Do tohoto mixu musíme přidat reformátory, kterým na dětech opravdu záleželo a jejichž poselství může dnes znít sympaticky. Jsou to lidé, kteří viděli školy jako místa pro ochranu dětí před ničivými silami vnějšího světa a pro poskytování morálních a intelektuálních základů, aby se z dětí stali čestní a kompetentní dospělí. Ale i oni měli představu o tom, co by děti měly naučit. Děti by se měly naučit morální lekce a předměty, jako je latina nebo matematika, které by procvičily jejich mysl a udělaly z nich vzdělance.

Všichni, kteří podporovali nebo byli přímo zapojeni do zakládání škol, měli jasnou vizi o tom, co by se děti měly učit. Nikdo nevěřil tomu, že děti by se samy naučily přesně to, co dospělí považují za důležité, a to ani v prostředí s bohatými příležitostmi učit se. Všichni považovali školní docházku za indoktrinaci, tedy implantování určitých pravd a způsobů myšlení do dětských myslí. Jedinou tehdy známou metodou bylo, stejně jako dnes, nucené opakování a následné testování.

¹² Again, Mulhern (1959).

¹³ Gutek, G. L. (1991), An historical introduction to American education, 2nd edition.

Se vzestupem školní výuky začali lidé považovat učení za dětskou práci. Ty stejné silově-asertivní metody, které byly užívány pro to, aby děti pracovaly na polích a v továrnách, byly přirozeně přesunuty do škol.

Opakování a memorizace je únavnou prací pro děti, jejichž instinkty je neustále nutí hrát si a prozkoumávat svět po svém. Stejně jako se děti snadno neadaptovaly na práci na polích a v továrnách, neadaptovaly se ani na školní výuku. Pro zúčastněné dospělě to nebylo překvapením. V tomto okamžiku historie byla myšlenka, že dětská svéhlavost má nějakou hodnotu, zcela zapomenuta. Všichni předpokládali, že pro to, aby se děti ve školách něco naučily, musela z nich být jejich svéhlavost vytlučena. Nejružnější druhy trestů byly považovány za vrozenou součást vzdělávacího procesu. V některých školách byly dětem povoleny přestávky na hraní, aby upustily páru; ale hra nebyla považována za způsob učení. Ve třídách byla hra nepřitelem učení.

Převládající přístup ke hře ze strany školních autorit v 18. století je reflektován ve školních pravidlech Johna Wesleyho, které obsahují následující výrok: „Nemáme dny na hraní, ani nedovolíme žádný čas během dne na hraní; neboť ten, kdo si v dětství hraje, si bude hrát i v dospělosti.“¹⁴

Brutální silové metody, které byly dlouho užívány, aby děti plnily úkoly na farmách a v továrnách, byly přesunuty do škol, kde měly děti přimět k učení. Někteří nedostatečně placení a nepřipravení vedoucí škol byli zřetelně sadističtí. Jeden německý vedoucí si zapisoval, kolik trestů během 51 let ve škole udělil. Částečný seznam obsahoval: „911 527 výprasků tyčí, 124 010 rákoskou, 20 989 pravitkem a 136 715 rukou, 10 235 úderů do pusy, 7 905 do ucha a 1 118 800 do hlavy.“¹⁵ Tento vedoucí byl zřetelně pyšný na všechno toto vzdělávání.

John Bernard, známý massachusettský ministr 18. století, ve své autobiografii souhlasně popisuje, jak byl ve škole jako dítě pravidelně bit ředitelem.¹⁶ Byl bit kvůli jeho neodolatelné touze hrát si; byl bit, když se neučil; byl dokonce bit, když se jeho spolužáci neučili. Protože to byl bystrý chlapec, byl pověřen, aby pomáhal učit se ostatním, a když selhali, byl za to bit. Jeho jedinou stížností bylo, když jeden spolužák záměrně sabotoval jeho výuku, aby ho viděl trpět. Tento problém vyřešil John tím, že svému spolužákovi dal po škole pořádný výprask a vyhrožoval mu dalším. Tohle byly staré dobré časy.

V posledních letech se metody používané ve školství staly mírnějšími, ale základní předpoklad se nezměnil. Učení je stále definováno jako dětská práce a silově asertivní prostředky jsou používány, aby děti přiměly tuto práci vykonávat.

V 19. a 20. století se veřejné školství postupně vyvinulo v to, co dnes považujeme za tradiční školní výuku. Disciplinární metody se staly více humánními, nebo alespoň méně přísnými; výuka se stala více světskou; jak se rozšiřovaly lidské vědomosti, osnovy se také rozšířily, aby zahrnovaly

¹⁴ Citováno v Mullhern (1959, p 383).

¹⁵ Opět v Mullhern (1959, p 383).

¹⁶ Z „Autobiography of the Rev. John Bernard,” Collections of the Massachusetts Historical Society, 3rd Ser., 5 [1836]: 178-182. Extracted in J. Martin (Ed.) (2007), Children in Colonial America.

stále se zvyšující počet předmětů; a počet hodin, dnů a roků povinné školní docházky se neustále zvětšoval. Škola postupně nahradila práci na poli, v továrnách a domácí práce jako hlavní zaměstnání dětí. Stejně jako dospělí věnují osm hodin denně práci v zaměstnání, děti dnes věnují šest hodin škole, plus další hodinu či více domácím úkolům, a často více hodin mimoškolním aktivitám. Postupem času se životy dětí staly čím dál tím více utvářeny školními osnovami. Děti jsou dnes téměř všeobecně identifikovány podle školního ročníku, stejně jako jsou identifikováni dospělí podle jejich zaměstnání nebo kariéry.

Školy jsou dnes mnohem méně přísné, než bývaly, ale určité předpoklady o podstatě vzdělávání se nezměnily: učení je tvrdá práce; je to něco, do čeho děti musíme nutit, ne něco, co nastane přirozeně prostřednictvím vlastních aktivit. Školní osnovy, které se děti musí naučit, jsou vytvářeny profesionálními pedagogy, ne dětmi, takže vzdělávání je dnes stále, stejně jako dříve, formou indoktrinace (i když pedagogové se tomuto termínu vyhýbají a raději mylně používají termíny jako „objevování“).

Chytří pedagogové dnes používají „hru“ jako prostředek k tomu, aby děti výuka bavila, a dětem je dovoleno trocha volného času na hraní o přestávkách (i když i toto se v poslední době snižuje), ale hraní je považováno za nedostatečné z hlediska vzdělávání. Děti, jejichž touha hrát si je tak silná, že nedokáží sedět na místě, již nejsou fyzicky trestány, místo toho jsou léčeny.

Škola je dnes místem, kde se všechny děti učí rozlišovat mezi prací a hrou; rozlišení, které lovci a sběrači nikdy neznali. Učitel říká: „Nejdříve musíte udělat svou práci a až pak si můžete hrát.“ Podle tohoto sdělení je práce, která prostupuje veškeré školní vyučování, něco, co nechceme dělat, ale musíme; a hra, která je tím, co chceme, nemá příliš velkou hodnotu. Toto je možná hlavní lekcí našich metod vzdělávání. I když se děti ve škole nic jiného nenaučí, jistě se naučí rozdíl mezi prací a hrou a to že učení je práce, ne hra.

V této eseji jsem se pokusil vysvětlit, jak historie lidstva vedla ke vzniku škol, tak jak je dnes známe. V následující esei budu mluvit o některých důvodech, proč jsou moderní pokusy o reformu školství tak neefektivní.

7 Proč jsou školy takové, jaké jsou II.: Síly proti zásadním změnám - Peter Gray

Proč musí reforma vzdělávání nastat vně školního systému.

Mnoho lidí dnes chápe vzdělávací hodnotu volné hry a prozkoumávání a litují toho, že je dětem poskytnuto relativně málo příležitostí pro tyto aktivity, a věří, že dětská světlavost je pozitivní silou pro jejich vývoj, vzdělání a užívání života. Přesto školy fungují stále stejně. Ve skutečnosti tradiční školní výuka a ostatní aktivity vedené dospělými, které fungují stejně jako školní výuka, zabírají stále větší procento času dětí. Proč je tak těžké tento trend zvrátit? Proč je tak těžké zavést uvnitř školního systému zásadní změny? Nebudu předstírat, že znám úplnou odpověď na tuto otázku, ale zde je alespoň nástin mých myšlenek ohledně sil, které zabraňují zásadním změnám vzdělávacího systému.

Normálnost klasické školní výuky

Sociální psychologové často zdůrazňují, že lidé udělají téměř cokoli, aby vypadali normálně. Pokud se chováme odlišně, ostatní nás mohou odmítat, a pro nás jako sociální bytosti neexistuje nic horšího než odmítnutí. Pokud všichni v určité kultuře ohýbají dívkám chodidla, čímž je prakticky mrzačí, pak i rodiče, kteří v tuto praktiku nevěří, to dělají, aby jejich dcery nevypadaly divně. Pokud všechny děti v sousedství chodí do klasické školy, pak dítě, které dělá úplně něco jiného, může být považováno za divné, a jeho rodiče mohou být považovány nejen za divné, ale za nedbalé.

Jako jeden z důkazů o tom, jak hodně ztotožňujeme děti s klasickou školní docházkou, poslechněte si jakoukoliv konverzaci (nebo pokus o konverzaci) dospělého s dítětem, kterého zrovna tento dospělý potkal: „V jakém jsi ročníku?“ „Jaký je tvůj oblíbený předmět?“ „Máš rád svého učitele?“ „Těšíš se do školy?“ Musíme najít úplně nové způsoby, jak mluvit s dětmi, které do těchto škol nechodí.

Nové školy, které fungují na úplně jiných principech než ty klasické, přitahují relativně málo studentů, a to i mezi těmi, kteří těmto principům věří, kvůli strachu z toho, dělat něco nenormálního. Děti, které se tyto školy rozhodnou navštěvovat, potřebují hodně sociální podpory, aby tento strach překonaly, a jejich rodiče ještě více.

Sebenaplnující se proroctví klasických škol

Tradiční školní výuka prosazuje způsoby myšlení a chování, které dělají z jejich předpokladů sebeaplnující se proroctví. Tyto předpoklady se zdají být pravdivé, protože je hodnotíme v kontextu tradiční školní výuky a pomocí kritérií, které v tomto systému vznikají.

Zde je příklad takového předpokladu: *Školy potřebují motivovat děti, aby se učily*. Mnohokrát jsem se setkal s rodiči, kteří si myslí, že nekonvenční školy jako je Sudbury Valley jsou v pořádku pro „sebe-motivované“ děti, ale ne pro jejich děti, které „sebe-motivované“ nejsou. A tyto děti si to myslí také. Říkají věci jako, „Potřebuji učitele, kteří mě k něčemu dokopou, jinak bych celý den nic neudělal.“ Proč si lidé v naší kultuře myslí, že děti ve školním věku by se nic nenaučily, pokud je nikdo nenutil? Téměř nikdo si to nemyslí u předškolních dětí a lovci a sběrači si to nemyslí u dětí jakéhokoliv věku.

Jeden důvod tohoto vnímání pochází z toho, že naše kultura přijala definici učení vytvořenou školním systémem. Pokud je učení definováno jako dělání školních úkolů nebo práce, která vypadá jako školní úkoly, pak je jistě pravdou, že děti, které nechodí do klasických škol nebo které navštěvují Sudbury Valley, stráví velmi málo času „učením.“ Místo toho stráví většinu času hraním a zkoumáním, nepředvídatelnými způsoby, a kulturní vědomosti a schopnosti pochytí jako vedlejší efekt.

Dalším důvodem je to, že děti, které stráví den v klasické škole psaním testů a děláním práce, kterou dělat nechťejí, mohou strávit volný čas odpočíváním, nic neděláním a upouštěním páry, stejně jako rodiče po stresujícím pracovním dni. Toto narušuje příležitosti plně se věnovat hrám, zkoumání a konverzacím, které považujeme za vzdělávací.

Dalším příkladem sebenaplňujícího se školního proroctví je toto: *Dobré výsledky ve škole předurčují následný úspěch*. Toto proroctví jsme udělali pravdivým tím, že jsme vytvořili svět, ve kterém je „úspěch“ v podstatě definován dobrými výsledky ve škole. Úkolem dětí je získat dobré známky, a poté je čeká mnoho odměn. Dobré známky jsou kritériem postupu do dalšího ročníku školního systému, pro umístění na „nástenku slávy“, pro způsobilost sportovat, pro přijetí na vysokou školu, pro nominaci do různých spolků, pro uznání mnohými dospělými a tak dále. Takže samozřejmě těmito mírami úspěchu, dobré výsledky ve škole opravdu předurčují následný úspěch.

Také jsme neustále bombardováni statistikami o korelaci mezi délkou školní docházky a kariérním úspěchem z hlediska příjmu. Ale pro tuto korelaci existuje mnoho důvodů, které nemají s učením nic společného. Zde jsou tři takové důvody:

(1) Vytvořili jsme svět, ve kterém určitá vysoko-příjmová zaměstnání, jako jsou v oblasti práva, zdravotnictví nebo v podnikové správě, běžně vyžadují určitý počet let vyššího vzdělávání. V takovém světě, počet let ve škole nevyhnutelně koreluje s výší příjmu.

(2) Vytvořili jsme svět, ve kterém je „úspěch“ více méně přímo definován dobrými známkami během mládí a vysokým příjmem v dospělosti. V takovém světě budou lidé, kteří jsou vysoce motivovaní k úspěchu, podle tradičních standardů, tvrdě pracovat, aby získali dobré známky ve škole a peníze v dospělosti; a voilá, máme korelaci. Také jsme vytvořili svět, ve kterém velmi málo lidí nenavštěvuje tradiční školy, takže rodiče ani děti nemají vzory úspěchu dosaženého jinými způsoby.

(3) Děti z bohatých rodin si mohou dovolit více školní docházky než ti z chudých, čímž získají více školní výuky. Děti z bohatých rodin také mají více příležitostí získat vysoko-příjmová zaměstnání, protože jejich rodiny mají mnoho známostí a jiných výhod, než ti v chudých domovech. Toto také pomáhá vytvořit korelaci mezi roky školní docházky a následným příjmem.

Z těchto a jiných důvodů je celková korelace mezi školní docházkou a „úspěchem“ ve světě, který jsme vytvořili, nevyhnutelná. Neexistuje statistický způsob jak zjistit, jestli tato korelace má vůbec něco společného s tím, co se ve škole naučíme.

Zakořenění vzdělávacího byznysu

Dalším důvodem netečnosti, která zabraňuje opravdové změně vzdělávacího systému, má co dočinění s masivním, zakořeněným charakterem vzdělávacího establishmentu. V současné době je ve Spojených státech 6,8 miliónu učitelů.¹⁷ Oproti běžnému mínění, učitelé si vydělávají více než lidé v průměrných kancelářských nebo profesionálních zaměstnáních, a užívají si výhod, zahrnující jistotu zaměstnání, skvělé penze a mnoho volného času. Pedagogické školy, které připravují učitele do klasických škol, zaujímají velkou část vyššího vzdělávacího establishmentu. Také vydávání učebnic je rozsáhlé a lukrativní. Radikální změna našeho vzdělávacího systému by toto vše narušila. Taková změna by zrušila naši potřebu učitelů, tak jak jsou dnes chápáni. Také by to zrušilo naši potřebu pedagogických škol a především potřebu učebnic.

¹⁷ [U.S. Census Bureau](http://www.census.gov)

Mnoho lidí v naší kultuře má ekonomický zájem nejen na udržení ale na rozšíření tradičního vzdělávání. Čím více hodin a let vyžadujeme od mladých lidí chodit do školy, tím více učitelů, školních správců, pedagogických profesorů a autorů učebnic můžeme zaměstnat. Vzdělávací byznys je stejný jako jakýkoliv jiný byznys; neustále se snaží expandovat ve prospěch těch, kteří z něj profitují.

Vzdělávací průmysl vzkvétá díky malým změnám a módním výstřelkům. Nové myšlenky o tom, jak motivovat děti, nové předměty a nové způsoby výuky starých předmětů (jako je „nová nová nová matematika“) poskytují práci pedagogickým profesorům a vydavatelům učebnic. Ale zásadní změna, o které jsem v předchozích kapitolách mluvil, by vše narušila.

Postupná změna nefunguje

Další překážkou zásadní změny vzdělávacího systému, o které jsem mluvil, je to, že nemůže být provedena postupně uvnitř škol nebo školního systému. Změna vyžaduje zásadní změnu v přístupu, od toho, kde vzdělávání řídí učitelé, k takovému, kde každý student řídí své vlastní vzdělávání. Toto není možné provést postupně. Dokud učitelé stanovují školní osnovy, bez ohledu na to, jak velký výběr nabídnou, studenti to vždy budou považovat za práci učitelů, ne za jejich. Dokud budou učitelé studenty hodnotit, bez ohledu na to, jak to budou dělat, studenti se budou snažit naplnit očekávání učitele, ne si stanovit a naplnit vlastní očekávání.

Ve skutečnosti může větší výběr a méně jasně definované způsoby hodnocení v tradičním školním systému udělat životy studentů ještě více stresujícími než dříve. Po takovýchto „liberálních“ změnách musí každý student odhadovat, co po nich učitelé přesně chtějí a jaká jsou kritéria hodnocení. Škola se stává cvičením ve čtení myšlenek. Osobně si myslím, že v rámci tradičního školního systému je nejpříznivějším způsobem jak vyučovat, nastavit požadavky a kritéria co možná nejjasněji, aby studenti tyto požadavky mohli splnit s minimálním strachem, že mohou studovat chybné věci.

V rámci tradičního školství také nemůžete očekávat postupné zrušení známkování, po jednom předmětu. Předpokládejme, že je do osnov zaveden předmět, ve kterém nebudou studenti známkováni. Stane se pouze to, že většina studentů nebude v tomto předmětu dělat nic, ani kdyby chtěli. V systému, kde jsou ostatní předměty známkovány, bude neznámkovaný předmět považován za nedůležitý. Jak může dobrý student odůvodnit čas strávený nad předmětem, který není známkován, když ostatní jsou? Aby bylo možné tento způsob uvažování změnit, musí se změnit celý systém.

Jak nastává změna

Zásadní změna vzdělávání přesto nastává vně tradičního školního systému. Nastává mezi skupinami rodin, které se rozhodly „odškolit“ své děti (což znamená vyučovat je volně doma, kde nejsou žádné osnovy ani známkování) a mezi lidmi, kteří zakládají neškolní školy, jako ty podle modelu školy Sudbury Valley. Lidé v těchto hnutích mezi sebou vytvořili nové společenské normy, které jim umožňují překonat překážky, které souvisejí s abnormálním chováním. Jejich pozorování dětí, které se učí samy, je vedlo k tomu, že se na vzdělávání dívají v úplně jiném světle, jako na

něco, co můžeme u dětí obdivovat a užívat si, ale ne to kontrolovat. Uviděli mnoho příkladů lidí, kteří se vzdělávali sami volně a šťastně, bez tradičního školního systému, a kteří žijí úspěšné životy, podle každé smysluplné definice úspěchu, a tak jsou sebenaplňující se proroctví tradičního školství viděny v pravém světle.

Nemáme nejmenší důvod být znepokojeni budoucností vzdělávání. Jen si musíme uvědomit, že opravdová reforma nenastane uvnitř etablovaného školního systému. Bude dále nastávat vně tohoto systému. Postupná změna, která nastane, je takovou, kdy se čím dál tím více lidí rozhodne vystoupit z tradičního školství. Aby se toto stalo, musíme zajistit, aby měli lidé legální možnost vystoupit, což by mělo být na politické úrovni nejvyšší prioritou pro ty z nás, kteří sníme o světě, kde se děti vyvíjejí volně a šťastně, s plnou zkušeností demokracie a s právy a zodpovědnostmi, které demokracie obsahuje.

8 Sedm hříchů našeho systému nuceného vzdělávání - Peter Gray

Nucené vzdělávání narušuje dětské schopnosti vzdělávat se.

V předchozí esejí jsem učinil krok, který musím přiznat, byl pro mě nepříjemný. Několikrát jsem řekl: „Škola je vězení.“ Bylo to pro mě nepříjemné, neboť škola je součástí mého života a života téměř všech mých známých. Stejně jako většina lidí, které znám, jsem prošel 12 lety veřejné školní docházky. Moje matka několik let učila ve státní škole. Moje milovaná nevlastní sestra je také učitelkou ve státní škole, stejně jako mnoho mých drahých přátel a příbuzných. Jak mohu říci, že tito dobří lidé - kteří milují děti a usilovně se jim snaží pomoci - se účastní systému věznění dětí? Komentáře u mé poslední eseje ukázaly, že moje zmínka o tom, že škola je vězení, byla pro mnoho lidí také nepříjemná.

Občas si uvědomuji, že musím říkat pravdu, bez ohledu na to, jak může být nepříjemná pro mě i pro ostatní. Můžeme používat kolik eufemismů chceme, ale skutečná pravda je, že školy, které všeobecně existují ve Spojených státech a v ostatních moderních zemích, jsou vězení. Lidské bytosti určitého věku (většinou ve věku od 6 do 16 let) tam musí ze zákona strávit značnou část svého času, a zatímco tam jsou, musí dělat to, co je jim řečeno, a tyto příkazy jsou obvykle vymáhány. Nemají téměř žádný vliv na pravidla, která musí dodržovat. Vězení - podle běžné definice - je každé místo nedobrovolného omezení svobody.

Nyní můžete argumentovat, že školy, tak jak je známe, jsou prospěšné nebo nezbytné; ale nemůžete tvrdit, že nejsou vězením. Pokud byste to chtěli tvrdit, museli byste vyvrátit fakt o tom, že máme systém povinné školní docházky. Buď toto, anebo byste museli použít sémantický argument, ve kterém byste tvrdili, že *vězení* ve skutečnosti znamená něco jiného než je běžná definice. Myslím, že v jakémkoliv seriózní diskuzi je důležité používat slova poctivě.

Někdy lidé používají slovo *vězení* v metaforickém smyslu pro označení každé situace, ve které musejí dodržovat pravidla nebo dělat věci, které jsou jim nepříjemné. V tomto smyslu mohou někteří dospělí označit své zaměstnání nebo dokonce svoje manželství jako vězení. Ale toto není doslovné použití tohoto slova, protože tyto příklady zahrnují dobrovolné, ne nedobrovolné

omezení. V této a ostatních demokratických zemích je protizákonné někoho nutit pracovat tam, kde nechce, nebo se oženit s někým, s kým nechce. Avšak nutit dítě jít do školy je v souladu se zákonem, dokonce je protizákonné nenutit dítě jít do školy, pokud jste rodič a vaše dítě jít nechce. (Ano, vím, že někteří rodiče mají prostředky na to, aby našli alternativu nebo poskytli domácí výuku, která je přijatelná jak pro dítě, tak pro stát, což ale není v dnešní společnosti pravidlem; a navíc zákony v mnoha zemích jsou nastaveny proti těmto alternativám.) Tak zatímco v zaměstnání nebo v manželství se v některých smutných případech můžeme *cítit* jako ve vězení, školy jsou vězení.

Zde je další výraz, který je podle mě potřeba říci nahlas: *Nucené vzdělávání*. Stejně jako *vězení*, tento výraz zní krutě. Ale znovu, pokud máme *povinné* vzdělávání, máme *nucené* vzdělávání. Výraz *povinné*, pokud má vůbec nějaký význam, znamená, že člověk nemá na výběr.

Otázka k debatě je tato: Je nucené vzdělávání - a následné uvěznění dětí - dobré či špatné? Zdá se, že mnoho lidí věří, že celkově je to dobrá věc; ale já si myslím, že je to celkově věc špatná. Zde nastíním některé z důvodů, proč si to myslím, v seznamu, který nazývám „*sedm hříchů*“ našeho systému nuceného vzdělávání:

1. Odepření svobody na základě věku.

V mém systému hodnot, a v tom, který byl dlouho podporovaný demokratickými mysliteli, je špatné komukoliv odepřít svobodu bez náležitého důvodu. Abychom mohli uvěznit dospělého, musíme u soudu dokázat, že spáchal zločin nebo že je hrozbou pro sebe nebo pro ostatní. Přesto vězníme děti a dospívající do škol pouze na základě věku. Toto je jeden z nejočividnějších hříchů nuceného vzdělávání.

2. Na jedné straně pěstování hanby a arogance na straně druhé.

Není jednoduché nutit lidi dělat to, co dělat nechtějí. Již nepoužíváme rákosku, jako učitelé kdysi, ale místo toho spoléháme na systém nepřetržitého testování, známkování a porovnávání dětí s jejich vrstevníky, čímž narušujeme lidský emocionální systém hanby a hrdosti, abychom děti motivovali dělat jejich práci. Děti se poté cítí zahanbené, pokud jsou horší než jejich vrstevníci, a hrdé, pokud jsou lepší. Hanba některé vede k zanechání vzdělávacích snah a místo toho se z nich stávají v lepším případě třídní klauni, v horším začnou šikanovat a v nejhorším se z nich stanou drogoví uživatelé či dealeři. Ti, kteří cítí přílišnou hrdost z povrchních úspěchů, se mohou stát arogantními, pohrdavými k ostatním, kteří tak úspěšní nejsou, a z toho důvodu pohrdavými k demokratickým hodnotám a procesům (což může být nejhorší efekt ze všech).

3. Narušení vývoje kooperace a pečování.

Jsmo silně sociálním druhem, navrženým ke kooperaci. Děti chtějí přirozeně pomáhat svým kamarádům, a dokonce i ve škole najdou způsoby, jak toho dosáhnout. Ale náš soutěživý systém hodnocení a známkování studentů narušuje tuto touhu kooperace. Příliš pomoci je považováno za podvádění. Pomáhání ostatním může dokonce poškodit toho, kdo pomáhá tím, že se zvedne známkovací křivka, čímž se sníží jeho pozice. Někteří studenti, kteří škole propadli, tomu moc

dobře rozumí; stávají se z nich nemilosrdní premianti. Navíc, jak jsem tvrdil v předchozích esejích, nucená segregace podle věku, která se ve škole odehrává, sama o sobě podporuje konkurenci a šikanování a zabraňuje vývoji pečování. Během lidské historie se děti a dospívající učili pečovat a být nápomocní prostřednictvím interakcí s mladšími dětmi. Školní třídní systém je o takové příležitosti ochuzuje.

4. Narušení vývoje osobní zodpovědnosti a sebe-řízení.

Tématem celé série esejí tohoto blogu je to, že děti jsou biologicky předurčeni k převzetí zodpovědnosti za jejich vlastní vzdělávání. Hrají si a prozkoumávají způsoby, které jim umožňují učit se o sociálním a fyzickém světě kolem nich. Myslí na svoji vlastní budoucnost a podnikají kroky, aby se na ni připravily. Uzavřením dětí do škol a do jiných dospělými řízených prostředí a naplněním jejich času úkoly, je ochuzujeme o příležitosti a čas, který potřebují k převzetí této zodpovědnosti. Navíc implicitní a někdy i explicitní sdělení našeho nuceného školního systému zní: „Pokud ve škole uděláte to, co po vás chceme, všechno bude v pohodě.“ Děti, které tomu uvěří, mohou ztratit zodpovědnost za své vlastní vzdělávání. Mohou mylně předpokládat, že někdo jiný přišel na to, co potřebují vědět, aby se z nich stali úspěšní dospělí, takže o tom nemusejí přemýšlet. Když se jim poté v životě příliš nedaří, zaujmou pozici obětí: „Moje škola (nebo rodiče nebo společnost) selhala a proto je můj život v troskách.“

5. Spojení učení se strachem, posměchem a dřinou.

Pro mnohé studenty škola vyvolává intenzivní úzkost spojenou s učením. Studenti, kteří se zrovna začínají učit číst a jsou o trochu pomalejší než ostatní, cítí úzkost při čtení před ostatními. Testy vyvolávají úzkost téměř u každého, kdo je bere vážně. Hrozba neúspěchu a s tím spojené hanby v některých vyvolávají enormní úzkost. Během mého vyučování statistiky na univerzitě jsem zjistil, že vysoké procento studentů, dokonce na méj výběrové univerzitě, trpí úzkostí z matematiky, patrně z důvodu ponížení, které zažili v souvislosti s matematikou ve škole. Základním principem psychologie je to, že úzkost zabraňuje učení. Nejlépe se člověk učí v hravém stavu, a úzkost zabraňuje hravosti. Nucený charakter školní výuky mění učení v práci. Učitelé to dokonce prací nazývají: „Musíš udělat svou práci před tím, než si začneš hrát.“ A tak se z učení, po kterém děti biologicky prahnou, stává dřina - něco, čemu se vyhýbají kdykoliv to jde.

6. Inhibice kritického myšlení.

Jeden z nejdůležitějších všeobecných cílů vzdělávání je podle všeho podpora kritického myšlení. Ale přes veškerou slovní podporu, kterou pedagogové tomuto cíli věnují, většina studentů - včetně premiantů - se naučí vyhýbat kritickému přemýšlení o svých školních úkolech. Naučí se, že jejich prací ve škole je získání vysokých známek a že kritické myšlení je jen plýtváním času. Pro získání dobré známky je potřeba přijít na to, co učitel očekává a poté to říci. Tento postoj jsem slyšel mnohokrát jak od středo- tak vysokoškoláků diskutujících před třídami. Zasvětil jsem mnoho úsilí k podpoře kritického myšlení na univerzitním stupni; vytvořil jsem systém vyučování na jeho podporu, napsal jsem o tom články a na konferencích o vyučování jsem o tom přednášel. Ale pravdou je, že systém známkování, který je hlavním motivátorem v našem systému vzdělávání, je

mocnou silou proti poctivé debatě a kritickému myšlení v učebnách. V systému, kde my učitelé udělujeme známky, málo studentů bude kritizovat nebo dokonce zpochybňovat myšlenky, které nabízíme; a pokud se pokusíme kritiku vyvolat pomocí známek, vytvoříme kritiku falešnou.

7. Snížení rozmanitosti schopností, vědomostí a způsobů myšlení.

Nucením všech školáků projít stejné standardní školní osnovy snižujeme jejich možnosti následovat alternativní cesty. Školní osnovy reprezentují pouze malou část schopností a vědomostí, které jsou pro naši společnost důležité. V dnešní době se nikdo nemůže naučit více než drobet toho, co je možno se naučit. Proč všechny nutit učit se ten stejný drobet? Když jsou děti volné - jak jsem pozoroval na škole Sudbury Valley a jak ostatní pozorovali u „odškoláků“ - vydají se novými, rozmanitými a nepředvídatelnými cestami. Rozvinou si vášnivé zájmy, pilně pracují, aby se staly odborníky v oblastech, které je fascinují, a poté najdou způsoby, jak se uživit následováním vlastních zájmů. Studenti, kteří jsou nuceni studovat standardní školní osnovy, mají mnohem méně času následovat své vlastní zájmy, a mnoho z nich se naučí lekci o tom, že na jejich vlastních zájmech vlastně nezáleží; záleží na tom, co je měřeno školními testy. Někteří se z toho dostanou, ale příliš mnoho ne.

Tento seznam hříchů není ničím novým. Mnoho učitelů, s kterými jsem mluvil, si jsou vědomi téměř všech škodlivých efektů nuceného vzdělávání, a mnoho z nich se je snaží potlačovat. Někteří se snaží vyvolat pocit svobody a hry co nejvíce, co systém dovolí; mnoho z nich dělají, co mohou, aby utlumili hanbu z neúspěchu a snížili úzkost; většina se snaží mezi studenty podporovat kooperaci a soucit, navzdory všem překážkám; mnoho z nich dělá, co mohou, aby podpořili kritické myšlení. Ale systém je proti nim. Bylo by dokonce spravedlivé říci, že učitelé jsou v našem systému nesvobodní vyučovat, jak chtějí, stejně jako děti nejsou svobodní učit se, co chtějí. (Ale učitelé mají na rozdíl od studentů možnost skončit; takže nejsou ve vězení.)

Musím také dodat, že lidské bytosti, obzvláště mladé, jsou pozoruhodně přizpůsobivé a vynalézavé. Mnoho studentů najde způsoby, jak překonat negativní pocity, které nucené vzdělávání vyvolává, a jak se zaměřit na to pozitivní. Bojují proti hříchům. Najdou způsoby, jak spolupracovat, hrát si, pomáhat jeden druhému překonat pocity hanby, snížit přehnanou hrdost, bojovat proti šikaně, myslet kriticky a strávit nějaký čas nad svými pravými zájmy, přes všechny síly, které jsou ve škole proti nim. Ale toto všechno vyžaduje velké úsilí, když navíc musí plnit požadavky nuceného vzdělávání, a mnoho neuspěje. Minimálně čas, který musí studenti strávit děláním zbytečné práce a pouhým následováním školních příkazů, výrazně ubírá od času, který by mohli strávit samovzděláváním.

Nakonec bych doplnil, že si *nemyslím*, že bychom měli zrušit školy a ničím je nenahrazovat. Děti se vzdělávají samy, ale my dospělí máme zodpovědnost poskytnout prostředí, která jim to umožní dělat optimálním způsobem.

9 Zde stojím - Erica Goldson (maturitní řeč)

Existuje příběh o mladém, ale upřímném studentovi filozofie Zenu, který přišel za svým učitelem a zeptal se ho: „Pokud budu pracovat tvrdě a svědomitě, jak dlouho potrvá, než najdu Zen?“ Mistr o tom zapřemýšlel a poté odpověděl: „Deset let.“ Student poté řekl: „Ale co když budu pracovat velmi, velmi tvrdě a budu se učit rychle - jak dlouho to potrvá?“ Mistr odpověděl: „No, dvacet let.“ Ale co když na tom budu opravdu pracovat, jak dlouho?“, zeptal se student. „Třicet let.“, odpověděl Mistr. „Ale to nechápu“, zklamaně odpověděl student. „Vždy, když řeknu, že budu pracovat tvrději, řeknete, že mi to potrvá déle. Proč to říkáte?“ Mistr odpověděl: „Pokud se díváš jedním okem na cíl, díváš se jen jedním okem na cestu.“

Toto je dilema, s kterým jsem se potýkala v americkém vzdělávacím systému. Jsme tak silně zaměřeni na cíl, ať už je to napsání testu nebo maturování jako nejlepší ze třídy. Avšak na této cestě se opravdu neučíme. Děláme vše proto, abychom dosáhli původního cíle.

Někteří z vás si možná myslí, „No, pokud zvládneš test nebo se staneš nejlepším z ročníku, nenaučil ses něco?“ No, ano, naučil ses něco, ale ne vše, co jsi mohl. Možná ses naučil jen to, jak si zapamatovat jména, místa a data, abys je později zapomněl a vyčistil si mysl na další test. Škola není tím, čím by mohla být. Právě teď je to pro většinu studentů místo, kde zjistí, že jejich cílem je dostat se odsud co nejdříve, jak je to možné.

Já jsem tento cíl právě teď splnila. Maturuji. Měla bych se na to dívat jako na pozitivní zkušenost, obzvláště když jsem na vrcholu svého ročníku. Avšak při pohledu zpět nemůžu říct, že jsem inteligentnější než moji vrstevníci. Svědčí to jen o tom, že jsem nejlepší v děláni toho, co je mi řečeno a v procházení systémem. Přesto zde stojím a měla bych být pyšná na to, že jsem dokončila toto období indoktrinace. Odejdu, jen abych na podzim nastoupila do další fáze, která je ode mě očekávána, abych získala papírový dokument, který potvrzuje, že jsme schopna práce. Ale já protestuji, jsem lidská bytost, myslitel, dobrodruh - ne pracovník. Pracovník je někdo, kdo je uvězněn v opakování - otrok systému, který byl před ním vytvořen. Ale nyní jsem úspěšně ukázala, že jsem byla tím nejlepším otrokem. Dělal jsem to, co mi bylo řečeno, do extrému. Zatímco ostatní seděli ve třídě a kreslili si, aby se z nich později stali umělci, já jsem seděla ve třídě, abych si dělala poznámky a stala se nejlepší v psaní testů. Zatímco ostatní přišli do třídy bez domácího úkolu, protože četli o nějakém svém zájmu, já jsem nikdy úkoly nevynechala. Zatímco ostatní vytvářeli hudbu a psali texty, já jsem se rozhodla získat kredity navíc, i když jsem je nikdy nepotřebovala. Tak uvažuji nad tím, proč jsem vůbec tuto pozici chtěla? Jasně, zasloužila jsem si to, ale co z toho bude? Až opustím vzdělávací institucionalismus, budu úspěšná nebo navždy ztracená? Nemám tušení, co chci dělat se svým životem; nemám žádné zájmy, protože jsem považovala každý předmět studia za práci, a excelovala jsem v každém předmětu jen za účelem excelování, ne učení. A upřímně, nyní se bojím.

John Taylor Gatto, bývalý školní učitel a aktivní kritik povinné školní docházky, tvrdí: „Mohli bychom podpořit ty nejlepší vlastnosti mládí - zvědavost, dobrodružství, houževnatost, schopnost překvapivého vhledu - jednoduše tím, že bychom byli flexibilnější vzhledem k času, textům a

testům, tím, že bychom dětem představili opravdu kompetentní dospělé a tím, že bychom dopřáli každému studentovi tolik autonomie, kolik potřebuje, aby mohl sám občas podstupovat riziko. Ale neděláme to.“ Uvnitř těchto tvárnicevých zdí je od nás očekáváno být stejní. Jsme trénováni zvládnout každý standardizovaný test, a ti, kteří se odchýlí a uvidí světlo v jiném úhlu, jsou pro plán veřejného vzdělávání bezcenní, a proto je jimi pohrdáno.

H.L. Mencken ve vydání *The American Mercury* v dubnu 1924 napsal, že cíl veřejného vzdělávání není: „... naplnit mladé jedince našeho druhu vědomostmi a probudit jejich inteligenci... Nic nemůže být vzdáleno od pravdy. Cílem... je jednoduše snížit co nejvíce jedinců na stejnou bezpečnou úroveň, vychovat a vycvičit standardizované občany, potlačit nesouhlas a originalitu. To je jeho cílem ve Spojených státech. (Gatto)

Abych ilustrovala tuto myšlenku, nedělá vám starosti, že jste se učili o „kritickém myšlení“? Existuje opravdu něco jako „nekritické myšlení“? Myslet znamená zpracovat informace tak, abychom si vytvořili názor. Ale pokud nejsme kritičtí, když tuto informaci zpracováváme, opravdu přemýšlíme? Nebo jen bezmyšlenkovitě přijímáme názory jiných jako pravdu?

Toto se stalo i mně, a nebýt vzácného výskytu avantgardní učitelky angličtiny v desáté třídě, Donny Bryan, která mi umožnila otevřít moji mysl a ptát se na otázky před akceptací učebnicové doktríny, byla bych odsouzena k záhubě. Nyní jsem osvícená, ale moje mysl se stále cítí postižena. Nesmím se ztratit a musím si neustále připomínat, jak šílené toto údajně rozumné místo je.

A nyní jsem zde ve světě vedeném strachem, ve světě, který potlačuje jedinečnost, která leží uvnitř každého z nás, ve světě, ve kterém se můžeme buď podvolit nelidskému nesmyslu korporatismu a materialismu nebo trvat na změně. Nejsme oživeni vzdělávacím systémem, který nás potají připravuje na práci, která by mohla být zautomatizována, na práci, kterou není potřeba dělat, na zotročení bez touhy po smysluplném úspěchu. V životě nemáme na výběr, když jsou naši motivační silou peníze. Naše motivační síla by měla být vášeň, ale to je ztraceno od chvíle, kdy vstoupíme do systému, který nás trénuje, místo toho, aby nás inspiroval.

Jsme více než jen robotické políčky na knihy, formované tak, aby vyhrkly fakta, která nás naučili ve škole. Všichni jsme velmi výjimeční, každý člověk na této planetě je tak výjimečný. Nezasloužíme si všichni něco lepšího, používat naší mysl na inovaci a ne na memorování, na kreativitu a ne na zbytečné aktivity, na přemítání a ne na stagnaci? Nejsme tu proto, abychom získali titul, abychom pak na základě toho získali práci, abychom mohli konzumovat to, čím se nás průmysl snaží umlčet. Náš život zahrnuje mnohem, mnohem víc.

Nejsmutnější částí na tom je to, že většina studentů nemá možnost si všechno uvědomit tak jako já. Většina studentů je vystavena stejným technikám vymývání mozků, za účelem vytvoření lhostejné pracovní síly pracující v zájmu velkých korporací a tajnůstkářských vlád, a nejhorší na tom je, že si toho nejsou ani vědomi. Nikdy nebudu schopna vzít zpět těchto 18 let. Nemůžu odejít do jiné země se vzdělávacím systémem, který má osvětit a ne formovat. Tato část mého života skončila, a budu se snažit o to, aby žádné další dítě nemělo potlačeno svůj potenciál silami, které se ho snaží zneužívat a kontrolovat. Jsme lidské bytosti. Jsme myslitelé, snílci, dobrodruzi, umělci,

spisovatelé, inženýři. Jsme cokoliv, co budeme chtít - ale jen tehdy pokud budeme mít vzdělávací systém, který nás podporuje, a ne který nás drží zpátky. Strom může růst, ale jen tehdy, když má zdravé základy.

Ti z vás, kteří musí pokračovat v sezení v lavicích a v podvolení se autoritářským ideologiím instruktorů, nebudte skleslí. Stále máte možnost se postavit, pokládat otázky, být kritičtí a vytvořit si vlastní pohled. Požadujte prostředí, které vám poskytne intelektuální možnosti, které vám umožní rozšířit vaši mysl, místo toho, aby ji řídilo. Požadujte, abyste byli ve třídě zaujati. Požadujte, že výmluva, „Musíš se to naučit na test“, vám nestačí. Vzdělávání je úžasný prostředek, pokud je užívám správně, ale soustředte se více na učení a ne na získávání dobrých známek.

Ty z vás, kteří pracují uvnitř systému, kterým opovrhují, nechci urazit; snažím se vás motivovat. Máte moc změnit nedostatky tohoto systému. Víím, že jste se nestali učiteli a správci, abyste viděli znuděné studenty. Nesmíte přijmout autoritu vládnoucích struktur, které vám říkají, co vyučovat, jak to vyučovat a že budete potrestáni, pokud to nesplníte. Náš potenciál je v sázce.

Pro ty z vás, kteří nyní opouštějí tuto instituci, říkám, nezapomínejte na to, co se dělo v těchto učebnách. Neopouštějte ty, kteří přijdou po vás. My jsme nová budoucnost a my nenecháme tuto tradici na pokoji. Strhneme zdi korupce, abychom umožnili růst zahrady vědomostí napříč Amerikou. Jakmile budeme řádně vzdělávání, budeme mít moc udělat cokoliv, a to nejlepší je, že použijeme tuto moc pouze k dobru, protože budeme kultivovaní a moudří. Nepřijmeme nic bez přemýšlení. Budeme pokládat otázky a budeme požadovat pravdu.

Tak zde stojím. Ale nestojím zde jako nejlepší z ročníku sama. Byla jsem formována svým prostředím, všemi svými vrstevníky, kteří zde sedí a dívají se na mě. Nemohla bych toto dosáhnout bez vás. Byli jste to všichni, kteří jste ze mě udělali člověka, jakým dnes jsem. Byli jste to všichni, kteří jste byli mojí konkurencí, a přesto mojí páteří. V tomto smyslu jsme všichni nejlepší z ročníku.

Nyní bych měla říci této instituci sbohem, těm, kteří ji spravují, a těm, kteří stojí se mnou a za mnou, ale doufám, že toto sbohem je spíše „uvidíme se později“, až budeme všichni společně pracovat na vztyčení pedagogického hnutí. Ale nejprve si pojdme pro ty kusy papíru, které nám říkají, že jsme dostatečně chytrí, abychom to zvládli!

10 Proč jsme zvolila unschooling - Kim Houssenloge

Všechno to začalo, když jsem poprvé měla svůj sladký, milovaný uzlíček štěstí. Tři týdny před jeho narozením jsem učila na státní základní škole. Měla jsem svoji práci ráda a myslela jsem si, že se tam někdy po narození mého dítěte vrátím. Jakmile Lewi vstoupil do světa, moje myšlenky se zásadně změnily. Nemohla jsem si představit, že bych odevzdala svůj uzlíček štěstí někomu jinému. Nikdo ho přeci nemůže milovat více než já.

Od úplného začátku jsem přemýšlela o Lewiho vzdělání. Postupem času jsem si uvědomila, že ho nemůžu jen tak dát do nějaké staré školy ve věku pěti let.

Když mu byly tři roky, vážně jsem začala přemýšlet o tom, kam bych ho jen mohla poslat do školy. Podívala jsem se na všechny místní státní školy a uvědomila jsem si, že se již nedívám na vzdělávací systém stejně jako před pár lety. V tuto dobu jsem lehce soukromě doučovala (což jsem dělala jako učitelka léta). Cítila jsem potřebu přestat, neboť jsem cítila, že těm dětem nemohu pomoci. Zlepšovaly se vzhledem k požadavkům systému, které na ně byly kladeny, ale nerozvíjely si tu lásku k učení a touhu po vědomostech, které měl můj tříletý syn. Co bylo špatně? Tenkrát jsem si nebyla jista. Teď to již vím.

Prozkoumala jsem Montessori a její přístup k učení. Našla jsem části, které se mi zamlouvaly. Tuto možnost jsem následovala. Navštívila jsem tu školu. Šla jsem na den otevřených dveří. Poznala jsem učitele. Dávala jsem jim otázky. Ale něco mi tam nesesedělo.

Moje hledání nejlepší školy pro Lewiho pokračovalo. Začala jsem přemýšlet o domácí výuce jako o jedné z možností. Zamlouvalo se mi to, ale byl to pro mě relativně nový koncept. Jako učitelka jsem si myslela, že domácí výuka je pro rodiče zvláštní volbou (nyní to беру zpět!) Kvůli negativním reakcím, které jsem obdržela vždy, když jsem se zmínila o možnosti domácí výuky pro Lewiho, a také kvůli mnoha nezodpovězeným otázkám, které jsem o tom celém konceptu nechození do školy měla, jsem tento nápad odložila a pokračovala jsem v hledání té správné školy.

Když byly Lewimu 4 roky, trápila jsem se s rozhodnutím, jestli ho poslat do školky. Ve svém srdci jsem cítila, že něco není v pořádku, ale všichni jeho kamarádi tam šli a i on říkal, že tam chce. Po mnoha rozhovorech s personálem místní školky, a kvůli tomu, že jsem si myslela, že stejně půjde následující rok do školy, zdráhavě jsem ho tam poslala. Miloval to. Zažil spoustu zábavy a vyvinul si hezké pouto se svojí učitelkou.

Skoro ve stejné době jsem začala zkoumat filozofii učení Waldorf Steiner. Šla jsem na den otevřených dveří. Mluvila jsem s učiteli a s rodiči, kteří zde již měli své děti. Ačkoliv zde byly prvky, které se mi opravdu líbily, byl to stále systém učení. Bylo to školní prostředí s mnoha dětmi, kde všichni musely dělat podobné věci v podobný čas - 6 hodin denně, pět dní v týdnu.

Během mého výzkumu Steinerova přístupu, jsem opět začala přemýšlet o domácí výuce. Bylo to tehdy, kdy jsem narazila na unschooling a přirozené učení. Velice mě tato filozofie zaujala. Říká, že děti se učí nejlépe, pokud je jim dána svoboda vybrat si své vlastní učení. Za několik málo měsíců jsem se naučila o podstatě učení více než za celá studia ve školním systému a později jako student vysoké školy.

Dát dětem příležitost, aby si samy řídily své učení a svůj život, byl pro mě novým konceptem. Ale jak jsem se dívala na Lewiho život a uvědomovala si, že se učí vše, co potřebuje, bez ohledu na školní systém, bylo to povzbuzující a nádherné. To je to, co jsem za celou moji kariéru učitelky cítila, že chybí. Není divu, že žáci potřebovali tolik motivů a odměn, aby mohli vůbec pokračovat dál. Učili se, ale učili se to, co jsem po nich chtěla já (nebo ministerstvo školství). Neučili se to, co bylo pro ně důležité. Nebyla jim dána svoboda výběru (jen zřídka). Nemohli snít, vymýšlet, doufat a diskutovat o svých vlastních cestách. Jejich cesty byly zvoleny a tím to končilo. Čím více jsem

studovala přirozené učení, tím více jsem to milovala. Bylo to to, co jsem celou tu dobu hledala. Lewi se přirozeně učil celý jeho malý život. Cítila jsem, že je to správné.

Když jsem se dívala na výsledky přirozeného učení během Lewiho prvních čtyř let života, viděla jsem vášnivého malého chlapce, který měl neutichající žízeň po vědomostech a učení. Miloval knížky. Miloval přírodu. Byl fanatik do všeho, co ho v tu dobu zajímalo. Byl motivovaný, řídil sám sebe a miloval hraní. Nebylo nic, jak přístup unschoolingu vysvětloval, co by bylo potřeba změnit. Nic nebylo potřeba zavádět. Nic se nemuselo Lewimu v pěti letech stát, aby se náhle začal učit - už tam byl, dělat to, žil svůj život naplno.

Konečně jsem dospěla k tomu, že jsem potřebovala udělat to nejlepší rozhodnutí pro Lewiho vzdělání. Takže po pěti dnech ve školce jsem ho odtamtud dostala. I když byli moji rodiče a přátelé překvapení a někteří s tím dokonce nesouhlasili, udělala jsem to absolutně nejlepší rozhodnutí, jaké jsem kdy udělala. Cítila jsem, že je to správné, že je to normální, že je to pro Lewiho poklidné prostě zůstat doma a nevstupovat do systému, kde by byl institucionalizován, zůstat doma a pokračovat v tom, co jsme vždy dělali.

Ten rok jsem četla a četla a četla. Popadla jsem cokoliv, co se týkalo unschoolingu a přirozeného učení. Připojila jsem se k diskuzním skupinám. Vytiskla jsem kvanta úžasných článků o nejrozličnějších relevantních tématech. Koupila jsem si mnoho skvělých knih od skvělých autorů tohoto přístupu k učení. Objevila jsem Johna Holta a Johna Taylora Gatta. Naučila jsem se, jak se děti učí. Naučila jsem se, jak selhávají. Za tento jediný rok jsem se toho o učení a vzdělávacím systému naučila tolik, jako nikdy. Cítila jsem se vyzbrojená a připravená.

Když bylo Lewimu 5 let, věděla jsem, že toho budu muset hodně vysvětlovat. Otázky se na mě hrnuly ze všech stran: Proč ses rozhodla pro domácí výuku? Nebude se nudit? Co socializace? Co ty, jak budeš odpočívat? Jak bude normálně fungovat? Jak si bude hledat kamarády? Jak se zařadí do společnosti? Řekni mi, že to nebudeš dělat i během středoškolských let? Co vysoká škola - nepřipravuješ ho o to?

V tu dobu jsem měla některé odpovědi - nyní myslím, že dokáží zodpovědět téměř všechny. Byla to znepokojivá doba. Opravdu jsem cítila nedostatek podpory. Proto jsem se rozhodla usilovně najít podobně smýšlející lidi. Věděla jsem, že Lewi a já budeme v našich životech potřebovat tento druh podpory a sociální prostor. Hledala jsem kohokoliv v okolí, kdo vzdělával děti doma. Ulevilo se mi, když jsem nějaké našla. Po úvodním kontaktu a po pokusech se scházet, se bohužel zdálo, že pravidelný kontakt nebude možný. Začala jsem se cítit skleslá a měla jsem obavy, že nebudeme mít takovou podporu, v jakou jsem opravdu doufala.

Minulý rok se jednoho dne vše změnilo k lepšímu. Po návratu z vycházky jsem měla zprávu na záznamníku. Byla to místní rodina, která se snažila navázat kontakty s co nejvíce rodinami, které své děti vzdělávaly doma. Chtěli také vzdělávat své dítě doma a ptali se, jestli bychom se nemohli sejít a vše prodiskutovat. Ukázalo se, že to byli také zastánci přirozeného učení. Kdo by si to pomyslel? Byl to začátek úžasné skupiny. Nyní se setkáváme jednou měsíčně a vždy vehementně

diskutujeme o učení a o našich dětech. Také se jednou měsíčně setkáváme s ostatními rodinami a jezdíme na úžasné výlety.

Náš život je úžasný. Ráno žádný spěch dostat se včas do školy, žádné připomínky typu „nechci jít do školy“, „nechci dělat domácí úkol“, žádné šikanování, žádný tlak ze strany vrstevníků, žádné unavené a nevrlé dítě na konci dne (alespoň ne každý den). Užíváme si života každým dnem. Lewi si může vybrat cokoliv, co chce dělat. Nemáme žádný rozvrh, podle kterého by se musel řídit. Žádné konečné termíny. Žádná změna tématu, když dělá něco zábavného nebo něco pro něj důležitého. Žádné nucení do něčeho, co považuje za příliš těžké nebo nudné. Žádné zastavení, když zazvoní zvonek. Žádné dotazy, jestli může jít na záchod. Žádné čekání na jídlo, i když má opravdu hlad. Žádné nastupování do řady. Žádné zvednuté ruce, když se chce na něco zeptat. Žádné tresty za mluvení ve třídě (vlastně mluvení je podporováno!). Mnoho času na hraní a snění; na smích a běh; plavání a ježdění; čtení a poslouchání; a mluvení, mluvení, mluvení. Zažívá reálný život s reálnými lidmi. Učí se komunikovat se světem bezpečně a sebejistě a s prostorem růst a měnit se přirozeným způsobem.

Naučil se číst a právě teď se učí postupně psát. Nejvíce má rád věci s čísly. Umí určovat hodiny. Má rád kreslení a malování a vyrábění věcí. Rád staví. Je zapálený do přírodního světa a věd. Je nadšený z historie, která je relevantní k jeho zájmům. Je si jistý s počítačem a umí prohlížet Internet. Má rád ježdění na kole a plavání a zkoumání. Rád kope do míče a hraje kriket. Rád si hraje s kamarády. Je rád venku a rád zkoumá přírodu. Rád se ponoří do své představivosti a vytváří úžasné příběhy, postavy a světy. Všechno toto dělá volně a samořízeným způsobem. Učí se sám.

A když to všechno shrneme, je to jen normální chlapec dělající normální věci. Miluje svůj život a miluje učení. Je šťastný a spokojený. Miluje tento způsob života. Co víc bychom si mohli pro něj přát?

Čím dále jdu po cestě unschoolingu, tím více vidím potřebu svobody a nepřerušovaného času pro učení. Opravdu se snažím ještě více toto Lewimu poskytnout, jak se sama „odškoluji“ a bojuji se vzdělávacím systémem, který je tak hluboce zakořeněn v mých žilách. Čím více jsem toho přečetla a naučila se a uvědomila si, tím více se můžu uvolnit a „odškolit“ a tím lepší jsem rodič pro své dítě.

Takže proč jsem se rozhodla neposlat Lewiho do školy? Není to nutné. Má vše k dispozici kdykoliv a jakkoliv chce. Nyní bych chtěla položit otázku: Proč posílat jakékoliv dítě do školy?

11 Je reálná reforma vzdělávání možná? Pokud ano, jak? - Peter Gray

Reforma vzdělávání musí nastat vně povinného školního systému.

Od úsvitu institucionalizované školní docházky zde vždy byli reformátoři, kteří chtěli změnit způsob, kterým školství funguje. Tito reformátoři se dají z velké části rozdělit na směry, které bychom mohli nazvat liberálně-konzervativní a progresivisticky-tradiční kontinuum. Na jednom konci jsou ti, kteří si myslí, že děti se nejlépe učí, když jsou šťastné, mají na výběr, studují věci,

kteří jsou pro ně smysluplné, a je jim dovolena alespoň nějaká kontrola nad tím, co a jak se učí. Na druhém konci jsou ti, kteří si myslí, že děti se nejlépe učí, když jsou pevně řízené a směřované učiteli, kteří vědí lépe než děti, co a jak učit. V průběhu času se vzdělávací kyvadlo pohybovalo podél tohoto kontinua, ale nikdy ne příliš daleko. Laskaví progresivisté, považování tradicionalisty za měkké, chvíli tlačí na jednu stranu, což nefunguje. A poté pragmatičtí tradicionalisté, považování progresivisty za zkamenělé fosilie, tlačí na druhou stranu, což také nefunguje.

Kyvadlo se nikdy nedostane příliš daleko, než je zatlačeno zpět opačným směrem, neboť ani jeden typ reformy nefunguje. Progresivistické reformy vložené do systému, ve kterém je od dětí stále očekáváno, že se naučí určité předem dané schopnosti a vědomosti, nefungují proto, že děti si samy nevyberou naučit se specifické osnovy, které jsou od nich očekávány. Ne-nesmyslné reformy tradicionalistů mají výhodu v tom, že děti mají jasno, co mají dělat a co se mají naučit, ale tyto reformy nefungují proto, že zabraňují kreativnímu myšlení a nejsilněji narušují přirozené způsoby učení. Děti jsou schopni se mechanickým opakováním naučit to, co je k testům potřeba, ale poté si to nepamatují a nepoužívají v každodenním životě, neboť to pro ně nemá žádný význam.

Toto pošťuchování kyvadla je předmětem nekonečných debat a nespočet knih, napsaných pedagogy. Lidé, kteří tyto knihy píšou a kteří pošťuchují kyvadlo, sami sebe nazývají reformátory, ale tyto nepatrné změny nejsou opravdovými reformami.

Co mám na mysli pod opravdovou reformou?

Opravdová vzdělávací reforma, tak jak ji vidím, vyžaduje zásadní změnu našeho chápání vzdělávacího procesu. Vyžaduje druh změny, který jsem prosazoval v celých sériích esejí tohoto blogu.

Pro začátek to vyžaduje, abychom opustili myšlenku o tom, že vzdělávání dětí by měli řídit dospělí. Jinými slovy to vyžaduje, abychom zavrhlí předpoklad, který je základním pilířem našeho současného systému vzdělávání.

V podstatě každý, kdo je součástí vzdělávacího podnikání - jak progresivisté tak tradicionalisté - je silně přesvědčen o tom, že dospělí by měli řídit vzdělávání dětí. Progresivní pedagogové vidí učitele jako chytré manipulátory dětského prostředí, kteří vše organizují a lehce řídí tak, aby děti hrály ty správné hry, prozkoumávaly ty správné otázky tím správným způsobem a naučily se ty správné odpovědi, aby nakonec byly schopné napsat test. Tradicionalisté se zaměřují na přímější cesty, jak poskytnout ty správné odpovědi, bez her. Obě strany věří, že dobré učení je funkcí dobrého vyučování; jen se neshodují na tom, co je správné vyučování. Obě strany také věří, že je zodpovědností dospělých rozhodnout, co by se děti měly učit, a testovat je, různými způsoby, formálně či neformálně, abychom měli jistotu, že se učí ty správné věci.

Myšlenka, že děti jsou a měly by být zodpovědné za své vlastní vzdělávání, je tématem, který prochází většinou předchozích esejí tohoto blogu. „Svoboda učení.“ Děti přicházejí na svět silně motivované učit se o fyzickém, sociálním a kulturním světě kolem nich; ale potřebují svobodu, aby

mohly tento motiv následovat. Během jejich prvních čtyř či pěti let jim většinou tuto svobodu poskytujeme. Během této doby se bez jakéhokoliv vyučování naučí velkou část toho, co se člověk v životě naučí. Naučí se svůj rodný jazyk, základní praktické principy fyziky, psychologii do takové míry, že se stanou experty v tom, jak potěšit, naštvat, manipulovat a okouzlit ostatní lidi v jejich prostředí. Získají obrovské množství věcných znalostí. Naučí se také ovládat přístroje, které jsou jim k dispozici, a i ty, které se nám dospělým zdají neobyčejně komplikované.

Všechny tyto věci dělají ze své vlastní iniciativy, v podstatě bez jakéhokoliv řízení ze strany dospělých. Dospělí je nemohou zastavit, aby se toto všechno naučili, jediné že by je zavřeli do skříně. Není to jen několik málo „géníů“ nebo jedinečně motivovaných dětí, které to dělají; dělají to všechny děti, kromě těch, které mají opravdu poškozený mozek.

Ale poté, co dosáhnou školního věku, uděláme to samé, jako kdybychom je zavřeli do skříně. Donutíme je chodit do prostředí nazvané „škola“, kde je připravíme o jejich přirozené způsoby učení, takže se samy nemohou učit, a učitelům dáme za úkol je „vyučovat.“ Takže samozřejmě to, co se dítě v tomto prostředí naučí, je silně ovlivněno učitelem. Je to sebenaplňující se proroctví. Pokud děti zavřeme do prostředí, ve kterém se samy učit nemohou, jejich učení bude nezbytně závislé na vyučování.

Děti se učí báječně, aniž by je někdo systematicky či záměrně vyučoval, ale přesto my dospělí máme, či bychom měli mít zodpovědnost poskytnout podmínky, které dětem dovolí řídit své vlastní vzdělávání. Opravdová reforma vzdělávání je podle mě taková, která tyto podmínky poskytne.

Nejdůležitější podmínkou je svoboda. Aby se děti učily samy, potřebují neomezené množství času pro hraní a zkoumání, potřebují zažít nudu a následně ji překonat, objevit své vlastní zájmy a tyto zájmy následovat. Aby se naučily to, co potřebují, aby se z nich stali vysoce efektivní, produktivní a morální členové širší společnosti, také potřebují bohaté prostředí, ve kterém si mohou hrát a zkoumat. *Bohatým prostředím* mám na mysli prostředí, které jim umožní smysluplný kontakt s ceněnými nástroji, schopnostmi, myšlenkami, morálními principy, zvyky a smysluplnými debatami širší kultury. Takové prostředí je kromě jiného věkově promíchané prostředí, ve kterém se mladší děti učí nové schopnosti a myšlenky pozorováním a přirozenou komunikací se staršími dětmi a dospělými, a kde se starší děti učí pečovat a vést pomocí interakce s mladšími.

Ve skupinách lovců a sběračů bylo toto vše poskytnuto přirozeně, bez velkého úsilí, protože děti byly automaticky ponořeny do aktivit celé skupiny. Škola Sudbury Valley a ostatní školy, které ji následují, ukázaly, že s trochou přemýšlení a úsilí je možné toto všechno dětem v naší kultuře poskytnout - s mnohem menšími náklady a starostmi než jaké jsou v současném systému státních škol - s úžasnými vzdělávacími výsledky. Mnoho rodin, které své děti odškolily, také přišly na způsoby, jak poskytnout bohaté prostředí, které je potřebné pro to, aby se jejich děti úžasně vzdělávaly samy.

Opravdová reforma není možná uvnitř existujícího tradičního školství.

Můj přítel a kolega, evoluční biolog David Sloan Wilson, používá frázi „Odtud se tam dostat nemůžeš“, která se vztahuje k základnímu principu evoluce, a to jak kulturní tak biologické. Organismy, ať už to jsou biologické organismy jako dinosauři nebo kulturní organismy jako je náš systém povinné školní docházky, jsou schopny postupné evoluční změny, ale ne nekonečně. Někdy se odtud tam prostě nedostanete. Existující struktura je postavena takovým způsobem, že nemůže být změněna způsoby potřebnými k požadovaným adaptivním výsledkům. Dinosauři dosáhli bodu, ve kterém se již nemohli změnit, aby se přizpůsobili novým životním podmínkám, a tak vymřeli a jejich mezery byly zaplněny vysoce adaptabilními malými tvory, které nazýváme savci. Náš systém povinného školství - který vznikl původně pro účely indoktrinace a pro průpravu poslušnosti - nemůže být změněn tak, aby efektivně plnil funkce opravdového vzdělávání.

Postupná změna našeho současného systému nemůže mít v žádném případě za následek druh vzdělávací reformy, kterou nazývám opravdovou reformou. Malé krůčky, které se zdají jít správným směrem, prosazované progresivními pedagogy, uvnitř tohoto systému selhávají. Selhávají, protože nefungují, když jsou provedeny pomalu jeden po druhém. Trocha „svobody“ v systému, ve kterém je úspěch měřen pomocí testů, nefunguje, protože svobodné děti si nevolí naučit se odpovědi na test. „Hra“ v prostředí, kde jsou děti odděleny podle věku a ve kterém jsou omezeny v tom, co mohou hrát, není zvláště efektivní vzdělávací pomůckou.

Navíc systém školství stejně jako dinosauři vyrostl do takové velikosti a nemotornosti, že vzdoruje silám, které se ho snaží výrazně změnit. Je to ohromné podnikání, zaměstnávající miliony lidí, jejichž vlastním zájmem je, aby pokračovalo bez větších změn. Jelikož jejich zákazníci tam jsou z donucení, nepociťuje žádnou motivaci pro změnu, která by zákazníky uspokojila. A protože vzdělávání je povinné již po několik generací, téměř každý jím prošel a život bez něho si neumí představit. Jednu věc, kterou povinné školství vyučuje velice dobře, je mylné přesvědčení, že pro učení potřebujeme povinné školství.

Z těchto a mnoha dalších důvodů je opravdová reforma uvnitř existujícího systému nemožná.

Opravdová reforma nastane jen tehdy, když dostatečné množství lidí odejde z tradičního školství.

Většina lidí je dnes přesvědčena o tom, že náš systém povinného školství, nebo nějaká jeho verze, je nezbytný pro vzdělávání v naší společnosti. Když mluví o reformě, mluví o pošťuchování kyvadla jedním či druhým směrem. Ale rostoucí menšina přemýšlí jinak. Jsou to lidé, kteří stejně jako já nevidí žádnou naději pro efektivní změnu uvnitř systému. Někteří tito lidé vybírají a dokonce zakládají radikálně netradiční školy, po vzoru Sudbury Valley. Jiní volí domácí výuku nebo odškolení (což je v podstatě domácí výuka řízená dětmi), a mnoho z těchto lidí se dávají dohromady, aby pro děti vytvořili bohaté vzdělávací prostředí, jako je Open Connection v Pensylvánii. Tyto malé školy a vzdělávací centra jsou v současné době jako malí savci pozdních druhohor, kteří se snaží vyhnout obrovským dinosaurům. Ale budoucnost podle mě patří jim.

Zde je scénář opravdové vzdělávací reformy v naší společnosti, který si představuji. Trend lidí, kteří odcházejí z tradičního školství, bude pokračovat a zrychlovat. Bude zrychlovat, protože s každým dalším člověkem, který opustí tradiční školství, se tato volba stane méně divnou v očích ostatních. Jsme tvorové konformity, alespoň většina z nás. Málokdo se odváží chovat se způsoby, které ostatní považují za nenormální. Ale jak čím dál tím více lidí bude opouštět systém, dříve nebo později dosáhneme bodu, kdy každý bude znát alespoň jednu rodinu, která tuto možnost zvolila, a kde může každý vidět, že tato možnost znamená šťastnější děti, které mají v naší společnosti stejné možnosti úspěchu. Lidé postupně svůj přístup změň. „Hej, není nutné dělat školní výuku tak, jak nám diktuje tradiční školství. Můžeme si hrát, zkoumat, užívat si dětství a při tom se učit.“

Lidé pochopí, že mají na výběr. Co si zvolí - tradiční školství, kde musejí dělat, co je jim řečeno, nebo svobodu? Co si lidé vždy zvolili, když opravdu pochopili, že mají možnost mezi svobodou a diktaturou?

Časem dosáhneme bodu zlomu. Počet lidí, kteří pro své děti zvolí svobodu, bude tak velký, že již nebude dostatečný veřejný zájem financovat tradiční školy. Místo toho zde bude požadavek na vytvoření bezpečných parků, řemeslných center, vybavených knihoven, škol typu Sudbury Valley, kde si děti mohou hrát a zkoumat, a dalších úžasných veřejných vzdělávacích center - míst, které poskytují bohaté příležitosti pro učení bez donucení. Tato místa budou mnohem levnější než naše státní školy. Je velmi drahé držet děti ve školách, ze stejného důvodu, z kterého je velmi drahé držet zločince ve vězeních.

Jak dlouho to bude trvat? Nevím, ale myslím si, že to můžeme urychlit tím, že umožníme svobodný výběr vzdělávání na politické úrovni. V některých státech jsou zákony o povinné školní docházce nastaveny tak, že otevření školy typu Sudbury Valley či odškolení či mnoho verzí domácí výuky je nezákonné. Někteří lidé, kteří mají prostředky na najmutí právníků, našli způsoby, jak tyto zákony obejít; ale je to složité a pro mnoho rodin nemožné. Pojdme nejdříve umožnit svobodu výběru vzdělávání a poté, jak říkají moji kapitalističtí přátelé, nechme rozhodnutí na trhu. Moje peníze jsou k dispozici.

Vznik stránky SvobodaUčení.cz

Vše začalo před dvěma a půl lety na přednáškách dobrovolného předmětu o hospodářských dějinách Spojených států, který jsem absolvoval v posledním ročníku na vysoké škole. Do té doby jsem byl běžný student s lehce nadprůměrným prospěchem, kterého většina vyučovaných předmětů vlastně ani nebaví a nezajímá a na škole je jen za účelem získání titulu, který má zvýšit pravděpodobnost získání „lepší“ práce. Ladislav Tajovský, vyučující zmíněného předmětu, vše změnil. Během přednášek začal zpochybňovat věci, jež jsem považoval za jasně dané, aniž bych o nich nějak více přemýšlel či si o nich něco podrobnějšího přečetl. Za zmínku stojí jeho výrok o zrušení centrální banky. Pro mě, jako studenta ekonomické vysoké školy, kde je centrální banka považována za nezbytný pilíř moderní ekonomiky, to bylo něco jako rouhání. Nejprve jsem to odmítl, ale postupem času jsem o tom začal více přemýšlet a došlo mi, že vlastně vůbec nevím, jak centrální banky vznikly, proč jsou tak potřebné a jak by bankovníctví mohlo vypadat bez nich.

Tento a mnoho dalších výroků, např. o rakouské ekonomické škole, o které jsem do té doby nic neslyšel, doslova probudily mou přirozenou zvědavost, která byla v průběhu mé školní docházky silně potlačena, čímž začala má cesta po opravdovém pochopení světa, ve kterém žijeme – cesta za pravdou.

Od té doby jsem přečetl desítky knih, stovky možná tisíce článků a poslechl si hodiny a hodiny online přednášek a podcastů, které se zabývaly nejrůznějšími důležitými tématy, které se do školních osnov jaksi nevešly, a pokud ano, tak značně zkresleně. Témata jako rakouská ekonomie, filozofie, politická filozofie, psychologie, ekonomická historie nebo třeba zdravá výživa a v neposlední řadě i svobodné vzdělávání, ke kterému jsem se dostal na začátku tohoto roku, když jsem pracoval v Londýně. Náhodou jsem narazil na sérii článků s názvem „Děti se vzdělávají samy“ od amerického psychologa Petera Graye, které byly součástí jeho blogu Freedom to Learn, kde v té době bylo již přes padesát článků. Všechny jsem téměř jedním dechem přečetl, neboť takový pohled na věc jsem do té doby postrádal. Věděl jsem, že současný státní systém vzdělávání je špatný, ale nevěděl jsem přesně proč a také jsem nevěděl, jak by mělo vzdělávání ideálně vypadat. Blog Freedom to Learn mi na tyto a mnohem více otázek odpověděl a utvrdil mě v tom, že státní školství je tou hlavní příčinou téměř všech společenských problémů, kterým v současné době čelíme, a také tou největší překážkou společenského pokroku k mírumilovné a racionální společnosti.

Zanedlouho poté jsem přišel o práci a získaný volný čas jsem využil na překlad patnácti vybraných článků z tohoto blogu, které začaly postupně vycházet na webu Československého Mises Institutu. Během posledního měsíce v Anglii jsem začal plánovat spuštění nového webu, který by se zabýval výhradně svobodným vzděláváním, tedy tématem, které bylo bohužel v České republice téměř neviditelné. Stránku jsem pojmenoval „SvobodaUčení.cz“ na počest blogu Freedom to Learn, který mě k celému tématu přivedl.

Závěrem bych jen chtěl říci, že uvítáme jakoukoliv pomoc s tímto naším projektem ať už v podobě originálních článků nebo překladů anebo čehokoliv jiného. Neváhejte a kontaktujte mě, neboť jsem hluboce přesvědčen, že svobodné vzdělávání je opravdu klíčem ke všemu.

Jiří Košárek, 15.10.2012

Více na www.SvobodaUceni.cz